

Módszertani ajánlások

a szexuális erőszak áldozataival
foglalkozó szakemberek számára

Írta:

Betlen Anna

Pap Enikő

Szerkesztette:

Balogh Lídia

Sáfrány Réka

©Keret Koalíció, 2012

Tartalom

Kik vagyunk?	2
Programunk	2
Bevezető	4
A szexuális erőszak fogalma	6
A szexuális erőszak jellegzetességei és hatása az áldozatra	7
Néhány adat	9
Az áldozatsegítést nehezítő akadályok	10
A hatékony ellátás szakmaközi együttműködést követel meg.	11
A szexuális erőszak áldozatának ellátására vonatkozó általános tudnivalók	13
Igazságszolgáltatás: rendőrség, bíróság, ügyészség, igazságügyi szakértők, ügyvédek	14
Fontos tudnivalók	14
Sürgősségi intézkedések	15
Az áldozat meghallgatása	16
Egyéb, jogszabályokból adódó kötelezettségek	21
Speciális szabályok és intézkedések	21
Egészségügyi ellátás	25
Általános információk	25
Orvos, egészségügyi személyzet	27
Az egészségügy szociális feladatai (kórházi, rendelőintézeti szociális munkás)	30
Pszichiáter, pszichológus, pszichoterapeuta	32
Szociális szolgáltatás, gyermekvédelem	35
Általános információ	35
Az ellátórendszer működése	35
Specializáció	37
Az ügyfelekkel folyó munka	37
Egyéb szabályok, feladatok	41
Esetleges panaszokkal kapcsolatos eljárások	42
I. melléklet: Főbb nemzetközi egyezmények, dokumentumok	45
II. melléklet: A biztonsági terv	46
III. melléklet: A szexuális erőszak dokumentálása	48
IV. melléklet: Az intézményközi-szakmaközi együttműködési megállapodás	51
V. melléklet: Fogalommagyarázat	52
VI. melléklet: Interneten elérhető források	55

Kik vagyunk?

A KERET Koalíciót („Koalíció a Szexuális Erőszak Ellen a Túlélőkért”) 2010-ben az alábbi magyarországi civil jogvédő szervezetek alapították: Amnesty International Magyarország, MONA Alapítvány, NANE Egyesület, Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, PATENT Egyesület.

A résztvevő szervezetek mindegyike évtizedes tapasztalatokkal rendelkezik a nők elleni erőszakkal szembeni fellépés, illetve az áldozatok segítése terén. A KERET Koalíció céljai közé tartozik az áldozatok és támogatóik számára közvetlen segítségnyújtás, valamint a hazai jogszabályi és intézményi környezet javításának és a szakemberek egységes, szakszerű és hatékony fellépésének segítése.

Jelen programunk előzménye egy 2006–2007-ben az Amnesty International Magyarország által végzett kutatás¹ volt, amely feltárta a nemi erőszakkal kapcsolatos hazai attitűdöket, különös tekintettel az áldozatokkal foglalkozó hatóságok – rendőrség, bíróság, ügyészség – munkatársaira. A kutatás egyebek között kimutatta, hogy a nemi erőszak áldozatai számára Magyarországon nincs célzott ellátás, a velük foglalkozó hatóságok és egészségügyi vagy szociális ellátók nem kapnak megfelelő szakmai támogatást, képzést. A kutatásból egyértelműen kiderült, hogy a hazai szakmai és laikus közvélemény nincs kellőképp felkészítve a nemi erőszak valódi természetére, az áldozatok helyzetére, igényeire-szükségleteire vonatkozóan, és hogy a jogi és intézményi feltételek hiányosságai kifejezetten akadályozzák a bűnfelderítést, az elkövetők megbüntetését és az áldozatok támogatását egyaránt.

Programunk

1. Más országokban évtizedek óta sikerrel működő hasonló szolgáltatások példájára a **szexuális erőszak áldozatai és segítők támogatását célzó önálló telefonos segélyszolgálat** működtetése. A segélyvonalat, amely a 06-40-630-006 számon, hétfőnként 10-14, szerdánként 14-18 és péntekenként 10-14 óráig hívható, a NANE Egyesület üzemelteti, speciálisan kiképzett önkéntesei közreműködésével. A telefonos segélyszolgálat mellett ugyancsak az áldozatok, valamint az őket segítő szakemberek és magánszemélyek közvetlen támogatását szolgálja a KERET Koalíció blogja² is.
2. A segélyvonal beindítása – amellet, hogy közvetlen és azonnali segítséget jelenthet a telefonálóknak – felszínre hozhat azelőtt lappangó problémákat, így előbb-utóbb többletfeladatokat róhat a különböző szakterületeken működő ellátó intézményekre vagy hatóságokra is. Ezért feladatul tűztük magunk elé a KERET Koalíció jelen projektje során még egy **a szexuális erőszak áldozatainak jogérvényesítéséhez és megfelelő ellátásához szükséges módosításokat tartalmazó jogfejlesztési csomag** kidolgozását is.
3. Ugyancsak az áldozatokkal foglalkozó intézmények, szakemberek támogatását szolgálja a széles körben rendelkezésre álló nemzetközi tapasztalatok, valamint hazai szakmai szervezetek és szakértők körében folytatott konzultációk eredményeinek felhasználásával készült **„Módszertani Ajánlások”** – jelen kiadványunk –, amelynek célja a szexuális erőszak áldozatainak ellátásával foglalkozó intézmények és szakemberek egységes, összehangolt, szakszerű és hatékony fellépésének segítése, az áldozatokkal való munka alapelveinek rögzítése.

¹ <http://amnesty.hu/amnesty-international/n%C5%91k-elleni-er%C5%91szak/meg-nem-hallott-segelykialtasok>

² <http://www.keretkoalicio.blogspot.com/>

A „**Módszertani Ajánlások**” tehát a Keret Koalíció komplex programjának része. Minthogy ebben a minőségében Magyarországon az első, nagy érdeklődéssel várjuk a szakemberek segítő észrevételeit és javaslatait.

A Koalíció tevékenységeit 2010-2012-ben az Open Society Institute – Nyílt Társadalom Intézet támogatja, az "Improving Support, Protection and Redress for Survivors of Rape and Other Forms of Sexual Violence in Hungary" című projekt keretében.

A szerzők itt mondanak köszönetet azoknak a szakembereknek, akik a szöveg első változatait átolvasták, és velünk gondolkodtak: dr. Galajda Ágnes bírónő, Jónáné dr. Pocsai Edit ügyész, Oláh László rendőr őrnagy, dr. Eörsi Dániel orvos, Ványai Adrienn pszichológus.

Külön köszönjük a folyamatos közreműködést a KERET Koalícióban együttműködő szervezetek munkatársainak, elsősorban dr. Spronz Júliának és dr. Wirth Juditnak.

Bevezető

Ez az útmutató olyan szakembereknek szól, akik munkájuk során találkozhatnak szexuális erőszak-áldozatokkal. Hogy sokkal-e vagy kevéssel, az nem elsősorban azon múlik, hogy hány ilyen cselekményt követnek el – hiszen sokat, nagyon sokat –, hanem azon, hogy hány áldozat mer vagy tud segítséget kérni, feljelentést tenni, jogorvoslatért folyamodni.

Minél jobb, hatékonyabb ellátást sikerül kiépíteni, minél több esetet tud majd a rendőrség felderíteni, s az igazságszolgáltatást az elkövetőt elmarasztaló ítélettel zárni, annál többen kérnek majd segítséget az ellátó szervektől és a hatóságoktól. **Fontos, hogy a szolgáltató szervek a hozzájuk fordulóok számának növekedésében ne a bűnözés növekedését, hanem a közbizalom javulását, saját jó munkájuk eredményét lássák.**

Keveset tudunk a nemi erőszak és a tágabb értelemben vett szexuális visszaélések gyakoriságáról, de azért sejtjük, s a nemzetközi kutatások eredményeképp már becsülni is tudjuk, hogy minden valószínűség szerint az egyik legnagyobb látenciával jellemezhető bűncselekmény-csoporttal állunk szemben. Szinte kivétel nélkül minden nőt ér élete folyamán valamilyen – nem mindig súlyosabb hatású – szexuális erőszak (beszólások, megjegyzések, célzások, fogdosások minden nővel előfordulnak: szinte természetesnek is vesszük ezeket, pedig ezek is a nők elleni erőszak megnyilvánulásai).

Nemzetközi kutatások szerint a nők ötödét éri élete során legalább egy alkalommal nemi erőszak vagy annak kísérlete, és arra nézve is egyre több adatunk van, hogy ez a jelenség a legvalószínűbben gyermeklányokat és fiatal nőket érint. Tudjuk persze, hogy férfiak ellen is követnek el szexuális erőszakot, legvalószínűbben ugyancsak gyermekkorban, de előfordulhat sok más életkorban és helyzetben is. Ugyanakkor minden kutatás egybehangzóan azt állítja, hogy a szexuális erőszak-eseteknek más bűncselekménynél jóval kisebb arányát jelentik a rendőrségeken, de még az orvostól, pszichológustól segítséget kérők aránya is elenyésző.

Elvben mindenki tudja, hogy a nemi erőszak az egyik legszörnyűbb, legpusztítóbb erőszak-fajta. Köztudott az is, hogy nagyon sokakat ér, elsősorban nőket és gyerekeket. Mégis számos téves, sőt, tendenciózusan rosszindulatú sztereotípiát veszi körül. A sztereotípiák rendre az áldozatok felelősségét hangsúlyozzák (felelőtlen, kihívó magatartás, viselet), és az elkövetők felmentését szolgálják (nem tud ellenállni a szexuális kihívásnak, illetve: nem is ártott nagyon, sőt esetleg kedvére is tett az áldozatnak).

Ez az útmutató határozottan állást foglal a mellett, hogy a szexuális erőszaknak semmi köze az erotikához vagy a szerelemhez; érzelmi háttérét nem vágy és kívánság, hanem düh, akarat, gyűlölet és megvetés alkotják, társadalmi alapjául pedig a férfiak és nők közötti egyenlőtlenség: a férfiuralom – a patriarchális társadalmi berendezkedés – szolgál. A szexuális erőszak a hatalom törvénytelen eszköze: fegyver, amellyel a másik személyt alávetésre, megadásra kényszeríthetik. A szexuális erőszaknak az erőszak a lényege, a szexualitás csupán mozgásforma: alkalmas terep, amelyen többé-kevésbé totális győzelem aratható.

Álláspontunk szerint – összhangban az összes releváns nemzetközi szervezet, köztük az ENSZ egészségügyi szervezete, a WHO álláspontjával – a szexuális erőszakért egyes egyedül az elkövető a felelős, azt semmilyen körülmények között sem lehet kiérdemelni. A szexuális együttlét minden pillanatában lehet és szabad nemet mondani, minden egyes részlet joggal visszautasítható, s aki ezt a visszautasítást nem veszi figyelembe, erőszakot követ el. Erőszak továbbá az áldozat akaratnyilvánításra képtelen állapotával, alárendelt, kiszolgáltatott helyzetével vagy gyermekkorával való visszaélés révén folytatott szexuális aktus.

Az erőszak áldozataival találkozó szakembernek nincs könnyű dolga, ha a fenti – egyébként minden releváns nemzetközi szervezet által is ajánlott – meghatározás szerint szeretné ügyfelét, páciensét ellátni, kezelni. Jelen útmutatónk neki kíván segíteni. Olyan szakembert – orvost, rendőrt, szociális munkást, pszichológust, ügyészt és bírót – látunk magunk előtt, aki tudja, hogy a szexuális erőszak áldozatát támogatni, segíteni kell, részben annak érdekében, hogy minél hamarabb rendbe jöjjön, felépüljön az erőszak következményeiből, és másrésztől azért is, hogy az elkövetőt elfoghassák, tettét felderítsék, és igazságos ítélet születhessen.

Ma Magyarországon azonban a szakemberképzésekben még alig tanítják az erőszak természetrajzát, a szexuális erőszak következményeit, alig-alig foglalkoznak az áldozatokra gyakorolt nyugtalanító hatásaival, nemigen veszik figyelembe mindazokat az akadályozó tényezőket, amelyek között nem csak a felderítés nehéz, de az áldozatok rehabilitációja is több mint heroikus erőfeszítést igényel a szakemberektől.

Nincsenek a nemi erőszak áldozatoknak célzott ellátást nyújtó intézmények, nincs rendszeres kutatómunka, amely a szexuális erőszak előfordulását, körülményeit, hatásait volna hivatva feltárni, nincs a romboló sztereotípiák leküzdését célzó közvéleményformálás, nem tartanak a szexuális erőszak megelőzését, elkerülését, az ellene való védekezést szolgáló oktatást az iskolákban. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a jogszabályok is a nemi erkölcs sérelmeként írják le a szexuális erőszakot és nem az egyén testi-szexuális önrendelkezése elleni támadásként.³

Útmutatónk azon egészségügyi, szociális és igazságszolgáltatási szakembereknek szól tehát, akik a szexuális erőszak áldozatával dolgozva úgy érzik, egyedül vannak ezzel a nagy feladattal, nincsenek vagy elégtelenek az eszközeik a kezelésére. Nekik javasoljuk, hogy igyekezzenek hivatalos, együttműködési megállapodásokkal alátámasztott, vagy akár csak informális szakmaközi együttműködések létrehozni, hogy egy-egy sürgős vagy súlyosabb esetben tudjanak kihez segítségért fordulni. A szexuális erőszak áldozatának ellátása minden esetben a különféle szakemberek egybehangolt munkáját igényli.

Az útmutató röviden tárgyalja a szexuális erőszak fogalmát, az ismert adatokat vele kapcsolatban, a szakemberek számára egyaránt ajánlott főbb tennivalókat.

Szakterületek szerint egy-egy csokorba szedtük a fontosabb szempontokat, összegyűjtöttük azokat a feladatokat, amelyeket egy orvos, rendőr, szociális munkás stb. végre kell hajtson, amikor a szexuális erőszak áldozatával dolgozik. Ezek a felsorolások óhatatlanul ismétléseket is tartalmaznak, hiszen vannak olyan teendők vagy magatartások, amelyeket minden szakembertől egyaránt el lehet várni. Többször leírtuk, hogy higgyünk az áldozatnak, mert ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatban sem gyakoribb a hamis vád, mint bármely más bűncselekménnyel kapcsolatban. Ismét és ismét megfogalmaztuk, hogy ne tegyünk fel áldozathibáztató kérdéseket („Miért nem...?”), ne erotizáljuk az erőszakot (ne nevezzük pl. szeretkezésnek), és igyekezzünk minden más módon is kerülni az ún. másodlagos viktimizáció veszélyét, vagyis azt, hogy az események ismételt elmondatása révén újra és újra visszataszítjuk az áldozatot az őt ért rettenetes élménybe. Sokat ismétlünk, amivel egyrészt azt szolgáljuk, hogy az egyes szakterületek képviselőinek alkalmanként elég legyen a saját szakmáját érintő részbe belelapozni, másrészt azonban a legfontosabb tudnivalók ismétlésével az alapvető információk berögzülését is elő kívánjuk segíteni.

³ A nők elleni hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó ENSZ-egyezmény (CEDAW) betartását felügyelő ENSZ-bizottság újra és újra elmarasztalja Magyarországot amiatt, hogy a Btk. a szexuális bűncselekményeket nem az áldozatok elleni támadásként, hanem a nemi erkölcs elleni bűncselekményként értelmezi.

Útmutatónk nem tudományos mű, nem is tankönyv. Elsősorban feladat-listákat, tennivalókat rögzít, illetve itt-ott a gyakran elkövetett hibák elkerülésére hívja fel a figyelmet. Használati javaslatunk: egyszer tekintsék át az egészet, s onnantól kezdve már csak a saját szakterületükre, szervezetükre vonatkozó tudnivalókat olvassák el ismételtel.

Több helyütt egyszerű felsorolásokat találnak. Adott helyzetben segíthet a felsorolás, mint afféle feladatlista használata. Bátran pipálják ki: ezt megcsináltam, ez még hátra van.

Javasoljuk továbbá, hogy tekintsék át – lehetőleg az együttműködő munkatársakkal együtt – saját felkészültségüket, hozzáállásukat is, és ezt, időről időre, például évente egyszer, vizsgálják felül:

- » Mi az álláspontunk a szexuális erőszakról mint bűncselekményről?
- » Egyetértés van-e közöttünk abban, hogy mi számít szexuális erőszaknak?
- » Miképp határozzák meg a szexuális erőszakról, az áldozatokról és az elkövetőkről alkotott nézeteink az áldozatokkal folytatott munkánkat?
- » Áldozatközpontúnak tekinthető-e a szexuális erőszak áldozatával kapcsolatos munkánk? Ha igen, mit értünk pontosan ezen?⁴

Az attitűd-önvizsgálat eredményeinek összefoglalóját tegyék el, és hasonlítsák össze a korábbiakkal.

Külön fel kell hívnunk a figyelmet az áldozatokkal foglalkozó szakemberek által a nyilvánosság előtt alkalmazott beszédmódra. Minden szakemberrel előfordulhat, hogy nyilvános helyen kell beszélnie, nyilatkoznia a témáról, illetve a tapasztalatairól. Fontos, hogy megtanuljunk úgy beszélni erről a jelenségről, hogy egyértelműen kiderüljön: a nemi (szexuális) erőszak nem bocsánatos bűn, nem holmi férfielőjog, nem a szerelem vagy az érzékiség megnyilvánulása stb.

Az áldozatokkal foglalkozó szakembereket nap mint nap keresik fel a sajtó és az elektronikus médiumok munkatársai, kérve, hogy segítsenek nekik szexuális erőszak áldozatául esett interjúalanyt találni, lehetőleg viszonylag friss bűncselekmény áldozatát. Az áldozatok ráadásul – gyakran rosszul ismerve föl saját érdekeiket – esetleg könnyen rávehetők, hogy a nyilvánosság előtt meséljék el a történetüket. Nekünk azonban tudnunk kell, hogy a nyilvános szereplés – még ha többé-kevésbé ki is takarják az arcot, eltorzítják a hangot, megváltoztatják a nevet – árthat az áldozatnak, lassíthatja, nehezítheti a felépülését, társadalmi visszailleszkedését.

Ezért egy a ma szokásoshoz képest új, az áldozatok érdekeit a „hírérték” elé helyező média-hozzáállás kialakítása érdekében nyomatékosan ajánljuk, hogy készüljön egy e témával foglalkozó külön média-etikai nyilatkozat, amelynek keretében a szexuális erőszak áldozataival foglalkozó szervezetek és szakemberek hangot adnak az áldozatok iránti szolidaritásuknak.

A szexuális erőszak fogalma⁵

Szexuális erőszakról beszélünk, ha valakit erőszakkal, kényszerrel, manipulációval vagy visszaélve – akár a koránál, akár betegségénél vagy fogyatékoságánál fogva, akár

⁴ http://www.wcasa.org/file_open.php?id=4

⁵ http://www.nsvrc.org/sites/default/files/Publications_NSVRC_Factsheet_What-is-sexual-violence.pdf

bármely más okból, illetve alkohol vagy más szer hatása miatt – beleegyezésre nem képes állapotával, bármilyen általa nem akart szexuális cselekvésbe vonnak.

A szexuális erőszak fogalma⁶ alá tartozik a nemi erőszak, akár ismerős, akár idegen, akár egy, akár több személy követi el, az incestus, a „megrontás”, a gyermekekkel való egyéb szexuális visszaélés, a „rituális erőszak”, házasságon vagy partnerkapcsolaton belüli nemi erőszak, a szexuális kizsákmányolás, szexuális zaklatás, a mutogatás és leskelődés, és ide tartozik mindenféle tárggyal, netán állat használatával, illetve bármilyen egyéb szexuális tartalommal elkövetett bántalmazás is. De szexuális erőszak a reprodukív jogok korlátozása is: a fogamzásgátlás kényszerítése vagy tiltása, az abortuszra vagy a terhesség megtartására kényszerítés is. Szexuális erőszak a kiskorúról készített szexuális természetű felvétel készítése, és szexuális erőszaknak minősül, ha az (akár nagykorú) áldozat tájékozott beleegyezése nélkül felvétel készül róla bármilyen szexuális természetű helyzetben, meztelenül vagy – az áldozat szeméremérintését sértően – hiányos öltözetben.

A szexuális erőszak bűntett, amelyet nem a szexuális vágy vagy készítés, hanem a hatalom, az ellenőrzés, a megalázás és/vagy a bántás célja motivál. Ezt akkor is szem előtt kell tartanunk, ha az áldozat nem kíván, vagy a bizonyítékok hiánya miatt nem tud büntetőeljárást indítani. Világszerte az esetek elsöprő többsége marad büntetlenül, a legtöbb szexuális erőszak egyenesen titokban marad. Mégis tudnunk kell, hogy a szexuális erőszak nem egyszerűen kellemetlen vagy méltatlan tett, hanem súlyos jogsértés, bűncselekmény.

A szexuális erőszak bármilyen korú, etnikumú, nemű, szexuális orientációjú, vallású, foglalkozású, vagyoni, jövedelmi helyzetű emberrel megeshet.

A szexuális erőszak jellegzetességei és hatása az áldozatra

Elsősorban nőket érint

Szexuális erőszak mindenkit érhet, nemtől, kortól, nemzeti-etnikai vagy vallási, politikai hovatartozástól függetlenül. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy a szexuális erőszak-esetek közel teljes körében (95-98%-ában) az elkövetők férfiak, s az áldozatok többnyire (85%) nők és gyermekek. Ez nem véletlen, és nem csupán a férfiak és nők, illetve gyermekek közötti fizikai erőkülönbségben leli magyarázatát. **A szexuális erőszak elsősorban a nemek hatalmi egyenlőtlenségét tükrözi, és termeli egyszersmind újra.**

Az áldozat hallgat

A szexuális erőszak áldozatai – jobbra nők és gyerekek – gyakran **nem beszélnek** arról, ami velük történt: nem szólnak barátaiknak, ismerőseiknek, nem kérnek szakszerű segítséget, nem tesznek feljelentést. A hallgatás oka részben magának az erőszaknak a jellegében rejlik: a szexuális erőszakot nehezen áttörhető előítéletek veszik körül (pl.: „senkit nem lehet megerőszakolni, aki nem akarja”). Ezért a segítséget, támogatást kérő áldozatot más bűncselekményektől – rablás, betörés stb. – eltérően az a veszély is fenyegeti, hogy még azok is hibáztatni, vádolni fogják azért, amit elszenvedett, akiknek a megértésére, védelmére, segítségére számít.

A szexuális erőszakot a bűncselekmények többségétől megkülönböztető sajátos vonása, hogy az áldozatot gyanakvás, kétely, megvetés, gúny veheti körül.

Számos egyéni eltérés figyelhető meg abban, hogy az áldozat hogyan reagál a szexuális erőszakra; ezt az áldozat személyes élettörténete, korábbi traumatikus élményeinek feldolgozottsága, a támogató közeg jelenléte vagy hiánya, az hogy esetleg ő maga is elfogadja vagy elutasítja-e a szexuális erőszakkal kapcsolatos közkeletű tévhiteket, és

⁶ A felsorolásban szereplő egyes fogalmak magyarázatát lásd a fogalommagyarázatok között.

persze sajátos életkörülményei is befolyásolhatják. Van, aki érvényesülni engedi érzéseit, más inkább magában tartja. Egyik rögtön megosztja valakivel, ami történt, másik heteket, hónapokat, akár éveket is vár, míg végre elmondja, mit élt meg – ha egyáltalán elmondja valaha is. El kell fogadnunk az áldozat döntését, tudomásul kell vennünk, hogy ki-ki másképp és másképp küzd meg a traumatikus élménnyel. Akár befejezett, akár csak megkísérelt erőszak volt, és függetlenül attól, hogy csak most nemrég, vagy már évekkal ezelőtt történt-e, napi szinten meghatározhatja az áldozat életét. A szexuális erőszak gyakori következménye az elhúzódó PTSD⁷, amelyet azonban tovább nehezíthet a restitúció, a jogorvoslat késlekedése is.

Az áldozatoknál többféle, sokszor egyéenként változó hatással kell számolni. Vannak azonban jellemző érzelmi, pszichológiai és testi következmények:

Mit érezhet az áldozat?

- » bűntudat, szégyen, önhibáztatás, szorongás
- » zavar
- » félelem, bizalmatlanság
- » szomorúság
- » sérülékenység
- » elszigetelődés
- » kontrollvesztés
- » harag
- » benuhátság
- » zavarodottság
- » sokk, a hit elvesztése
- » kétely
- » a konkrét következményektől való félelmek (terhességtől, nemi betegségektől, AIDS-től)

Mit figyelhet meg az orvos/pszichológus?

- » emlékbetörések (rémálmok, illetve emlékebeillanások (flashback) formájában)
- » depresszió
- » koncentrációs nehézségek
- » táplálkozási zavarok
- » szerhasználat, illetve szerfüggőség, kóros félelmek
- » beszűkülés/bezárkózás
- » önvészélyeztető magatartások („újrajátszás”)
- » alacsony önértékelés
- » önkárosítás
- » öngyilkosság
- » krónikus fejfájás
- » terhesség
- » nemi betegségek, HIV
- » pszichoszomatikus megbetegedések

Mi az, amit akár a laikus környezet is első látásra észrevehet?

- » evési, alvási szokások változása; hízás, fogyás, alvászavarok stb.
- » öltözködési szokások megváltozása
- » merev, sematikus viselkedésminták
- » megriadási reakciók
- » a fizikai biztonságérzés (látás, hallás, érzékelés, egyensúly, tájékozódás) romlása
- » sérülések

⁷PTSD: Poszttraumás stressz-zavar (a Post Traumatic Stress Disorder angol megnevezés rövidítéséből). Részletesebben lásd a fogalommagyarázatokban.

A közeli hozzátartozók, barátok is súlyosan érintettek lehetnek. Amint megtudják, felfogják, hogy mi történt az áldozattal, ők is hasonló tüneteket élhetnek meg: félelmet, haragot, büntudatot, önhibáztatást, gyászt, bosszút. Sok esetben segít az áldozatok hatékony ellátásában, ha közvetlen hozzátartozóik, barátaik is támogatást kapnak.

A szexuális erőszak következményei a tágabb környezetet és végül az egész társadalmat is áthathatják. A szexuális erőszak, már önmagában az a tény is, hogy vele mint fenyegető veszéllyel állandóan számolni kell, az egyénben és a társadalomban egyaránt félelmet, bizalmatlanságot és egyenlőtlenséget szül: hiszen az erőszak árnyékában az embereknek velük születetten nem egyenlő jogok és nem egyenlő életlehetőségek járnak, és végső soron senki nem érezheti biztonságban magát.

Nem csak az áldozatokat, nem csak az áldozatok környezetét és segítőit, nem csak – bizonyos feltételek között – az elkövetőket, de **az egész társadalmat „kezelésbe kell venni”**, ha valóban le akarunk számolni a szexuális erőszakkal.

Fel kell lépünk az egyenlőtlenségek, a szexizmus, a diszkrimináció és az erőszak iránti tolerancia ellen, le kell küzdenünk az erőszak elkerülhetetlenségét, illetve szükségességét hirdető hamis sztereotípiákat. A rendőrségnek, az igazságszolgáltatásnak és az áldozatokkal foglalkozó többi szakembernek is tanulnia kell az erőszak valódi természetéről, meg kell ismernie az egyénre és a társadalom egészére gyakorolt pusztító hatását, hogy szembe tudjanak szállni vele.

Néhány adat

Nagyon kevés adat áll rendelkezésre,⁸ de más országokban végzett becslések alapján Magyarországon évi 20-25 ezerre tehetjük a nemi erőszak esetek számát⁹ (az ennél tágabb jelentésű szexuális erőszak körébe tartozó esetek száma nyilván sokkal több lehet).

A boldog gyermekkorról szőtt mítoszokkal szemben a gyermekek, fiatalok ellen elkövetett szexuális erőszak valójában rendkívül gyakori jelenség. Az alábbi felsorolás néhány külföldön – az Egyesült Államokban és Franciaországban – végzett kutatás főbb eredményeiből válogat:

- » A gyerekekkel szemben általában olyan személy követ el szexuális erőszakot, akit a gyermek ismer, akiben megbízik (USA).
- » A szexuális erőszak áldozata legtöbbször nő vagy gyermek, elkövetője férfi.
- » A nemierőszak-esetek 57%-át kiskorúak (fiúk és lányok) ellen követik el (Fr.).
- » A nők 16, a férfiak 5%-át próbálta valaki megerőszakolni, vagy kényszerítette szexre élete során, többségüket 18 éves kora előtt (Fr.).
- » Az ismert gyermek elleni szexuális erőszak-esetek közel felében az elkövető is serdülő (USA).

⁸ A nők elleni erőszakról – ezen belül a szexuális erőszakról – igen nehéz megbízható adatokat gyűjteni, de azért a legtöbb fejlett országban rendszeresen végeznek e tárgyban kutatásokat. Magyarországon azonban alig készült ilyen kutatás (eddig utoljára – és először – 1999-ben Tóth Olga vezetésével a TÁRKI készített „Erőszak a családban” címmel a nők ellen irányuló erőszak gyakoriságára és természetére, a róla alkotott nézetekre vonatkozó kutatást: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a396.pdf>).

⁹ A Magyarországnál hatszor nagyobb népességű Franciaországban például évi 120-150 ezerre becsülik a nemierőszak-esetek számát; lásd: <http://memoiretraumatique.org/memoire-traumatique-et-violences/violences-sexuelles.html>

- » Minden negyedik ember ismer legalább egy valakit, akit gyermekkorában incestus ért, s a megkérdezett nők 5, a férfiak 1%-a be is számol gyermekkorában öt ért incestusról (Fr.).
- » Minden ötödik lányt és minden tizedik fiút ér valamilyen szexuális visszaélés gyermekkorában, ugyanakkor a fiú gyermekek nagyobb eséllyel válnak a családon *kívül* szexuális erőszak áldozatává, mint a lányok (USA).
- » A középiskolás lányok 11, a fiúk 4%-a számolt be arról, hogy életében már kényszerítették szexre (USA).
- » Az egyetemi, főiskolai hallgatóknak 20-25%-a ellen követte el vagy kíséreltek meg nemi erőszakot az egyetemi, főiskolai évek alatt (USA).
- » A nemierőszak-esetek 74%-ában az áldozat számára ismerős személy az elkövető (Fr.).
- » A szexuális erőszak leggyakrabban épp zajló, tartós (átlagosan 4 évig tartó) kapcsolaton belül bontakozik ki, és egyre fokozódik (USA).
- » A prostituáltak (nők, férfiak) 75-90%-át érte gyermekkorában szexuális erőszak (Fr.¹⁰).
- » Az erőszak leggyakrabban (40%) az áldozat, vagy egy barát vagy ismerős (20%) otthonában történik (USA).¹¹
- » Az erőszaknak szinte mindig súlyos testi, lelki, egészségügyi-szociális következményei vannak, ezek – a társadalom értetlensége és felkészületlensége miatt – gyakran kezeletlen maradnak.
- » Nincs jellemző „áldozati és elkövetői profil”, bárki lehet elkövető és áldozat, de a szexuális erőszak elkövetőjévé válás kockázatát növeli, ha az illető férfi, ha szexuálisan erőszakos barátai vannak, ha gyerekként tanúja vagy elszenvetője volt szexuális erőszaknak, ha drogot vagy alkoholt fogyaszt, s ha olyan társadalmi normák hatnak rá, amelyek támogatják a szexuális erőszakot.¹²

Az áldozatsegítést nehezítő akadályok

A külföldi kutatások szerint az áldozatok elsöprő többségét sújtó úgynevezett poszt-traumás stressz-zavar (PTSD) különösképp megnehezíti amúgy is kiemelkedően akadályozott megsegítésüket, támogatásukat, kezelésüket.

A szexuális erőszak áldozatát, ha eljárást kezdeményez – lényegesen nagyobb mértékben, mint más bűncselekmények sértettjeit – az elkövető fenyegetheti, zaklathatja, újabb és újabb támadásoknak teheti ki. **A szexuális erőszaktevő ugyanis jellemzően ismerős, nagyon gyakran családtag, közeli rokon vagy intim partner.** Ebben a rendkívül nehéz helyzetben, többnyire számos egymást is átható nehezítő tényező – az elkövető közelsége, befolyásolási kísérletei, a tőle való anyagi, családi függés stb. – hatásai közepette kerül sor a bűncselekmény áldozatának meghallgatására az igazságszolgáltatás rendszerében. Ilyen körülmények között kell neki következetes és világos tanúvallomásokot tennie, bizonyítékokat előtárnia, szembesítésen, s más, a traumatikus eseményt újra és újra felidéző vizsgálati helyzetekben részt vennie.

¹⁰ Uo. és „2011 Journée Européenne des Victimes, Chiffres.” (<http://www.journee-europeenne-des-victimes.fr/rep-chiffres.html>)

¹¹ http://www.nsvrc.org/sites/default/files/Publications_NSVRC_Factsheet_What-is-sexual-violence.pdf,
<http://www.aap.org/pubserv/PSVpreview/pages/factsheet.html>,
http://www.newbeginningsnh.org/html/did_you_know_.html

¹² <http://www.cdc.gov/ncipc/pub-res/images/SV%20Factsheet.pdf>

A partner által elkövetett szexuális erőszak következményeit súlyosbítja, hogy az áldozat, például, mert együtt élnek, sokszor nem tud elkülönülni az elkövetőtől. Ráadásul ebben a helyzetben az erőszak-esetek ismétlődése is igen gyakori.

A szexuális erőszak áldozataival foglalkozó intézmények által alkalmazott eljárások, a szakemberek áldozatok iránt tanúsított magatartása ezért alapjaiban határozhatja meg, hogy kérnek-e az áldozatok segítséget, mernek-e, tudnak-e az igazságszolgáltatáshoz fordulni jogaik védelmében.

Ha tehát egy ország bűnügyi nyilvántartásaiban – békeidőben – hirtelen lényegesen megemelkedik a szexuális erőszak-esetek száma, abból egyáltalán nem a helyzet romlására, sokkal inkább a szociális és jogi ellátás gyors javulására következtethetünk.¹³

A hatékony ellátás szakmaközi együttműködést követel meg.

Mivel a szexuális erőszak komplex probléma, arra kell számítani, hogy az áldozattal egyszerre vagy egymást követően **több különféle szakember is dolgozni fog.** A legvalószínűbb, hogy a segítséget kérő és elfogadó ügyfél fog találkozni orvossal, pszichológussal, szociális munkással, rendőrrel, s ha eljárás is indul, akkor esetleg igazságügyi orvosszakértővel, pszichológussal, majd ügyésszel, bíróval is. A különféle szakterületeken dolgozó szakembereknek természetesen más és más a feladata, mégis érdemes összehangoltan, az áldozat érdekeit mindenképp szem előtt tartva, egymás munkáját, munkarendjét ugyanakkor figyelembe véve végezni az ellátást. **A szervezett együttműködés egyben javítja az áldozat helyzetét, növeli biztonságát, segíti a különféle területeken dolgozó szakembereket a probléma alaposabb megértésében és feltárásában, s az ő munkájuk biztonságosságát és eredményességét is előmozdítja.**

Minden bizonnyal a leghatékonyabb az lenne, ha egy-egy területen, körzetben vagy településen működő rendészeti, igazságszolgáltatási, egészségügyi és szociális szervezetek akció- vagy munkacsoportokat hoznának létre, amelyek fő célja az volna, hogy mindig legyen elérhető szakember, akit a másik felkereshet, ha sürgősen ellátásra, védelemre, vagy hatósági intézkedésre szoruló áldozattal van dolga, e megállapodások rendeznék a partnerek adatkezeléssel kapcsolatos kötelezettségeit is és a közös munka más vonatkozásait (pl. közös képzéseket, kutatásokat, dokumentációt).

Szervezett együttműködés híján is célszerű jó szakmaközi kapcsolatokat kiépíteni a területen dolgozók között.

Nagyon fontos, hogy a szexuális erőszak áldozatainak ellátása együttműködésre kész, egymást ismerő, egymásban megbízó szakemberek összehangolt munkája keretében folyjék. Számos országban dolgoztak ki ilyen gyakorlatot, és ezeket intézményi keretek között alkalmazzák. Ha a sok más országban már bevált, az áldozatok sajátos helyzetére tekintettel kialakított ún. nemi erőszak központok létesítésére egyelőre nem is kerül sor, elengedhetetlen, hogy a különböző szervezeti formában, más és más képzettséggel, eltérő felelősségi rendszerben dolgozó különféle szakterületek intézményeit és munkatársait – a szexuális erőszak ellátása terén végzett egymásra épülő munkájuk hatékonysága érdekében – együttműködési megállapodások¹⁴ segítsék.

Szükséges továbbá a legkülönbözőbb segítő, ellátó, hatósági és irányító szakterületekre felkészítő szakemberképzés kötelezően elvégzendő tananyagába fölvenni a szexuális

¹³ Becslések szerint Magyarországon az esetek 1%-ánál is kevesebbet jelentenek a rendőrségen.

¹⁴ Az együttműködési megállapodások tartalmának kialakításához ajánlott szempontokat lásd a IV. mellékletben.

erőszakkal – annak a nemek egyenlőtlenségében gyökerező társadalmi háttérével, hatásaival és kezelésével – kapcsolatos ismereteket.

Az áldozatokkal találkozó, őket, ügyüket ellátó szervezetek, szakemberek az együttműködési megállapodás részeként vagy akár önállóan elkötelezettséget vállalhatnak a jelen ajánlások betartására.

Ebben a nyilatkozó intézmény, szakma, tekintve, hogy a szexuális erőszak olyan súlyos és veszélyes társadalmi jelenség, amely speciális fellépést igényel, a következőkben kötelezheti el magát:

- » A szexuális erőszakkal kapcsolatos, az áldozatokkal vagy az elkövetőkkel végzett munkája során, illetve a társ-szakmákkal, szervezetekkel való együttműködés keretei között a jelen Módszertani Ajánlások előírásaihoz tartja magát, és biztosítja annak feltételeit, hogy a szakma dolgozói, az intézmény munkatársai is e szerint járjanak el.
- » Felméri a rendelkezésre álló, normatív, intézményes és személyi (erő)forrásokat, és áttekinti az ajánlások megvalósulása érdekében szükséges lépéseket.
- » Képzéseket, tájékoztató rendezvényeket szervez annak érdekében, hogy a szakmában dolgozók (illetve az intézmény munkatársai) érdemben megismerjék a Módszertani Ajánlások rendelkezéseit.
- » Lobbijerjét s a szakmai rendezvényeket felhasználva hozzájárul az ajánlásokban foglaltak beépítéséhez az adott szakma, intézmény jog-, illetve normarendszerébe.
- » Rendszeresen ellenőrzi, értékeli és támogatja (szupervíziók, továbbképzések, együttműködés-szervezés stb. segítségével) a Módszertani Ajánlásokban foglaltak betartását.

A szexuális erőszak áldozatának ellátására vonatkozó általános tudnivalók

Az erőszak általában is, de a szexuális erőszak különösen súlyos következményekkel járó támadás az áldozat fizikai és pszichikai integritása ellen. Az áldozat felépülése érdekében elengedhetetlenül fontos, hogy megfelelő gondozásban részesüljön.

Haladéktalanul gondoskodni kell:

1. az erőszak megszüntetéséről – ha szükséges, menedék biztosításával, biztonságba helyezéssel, a rendőrséghez fordulással;
2. azonnali orvosi segítségről – szakorvoshoz irányítással, de ha szükséges, az orvosi ügyelet vagy a mentők kihívásával;
3. az áldozat egészségügyi, szociális, jogi, pszichológiai támogatásának megszervezéséről;
4. a releváns, áldozatközpontú megközelítés alapján működő szervezetekre – azok elérhetőségére – vonatkozó információ biztosításáról.

Mindazon szakembereknek – a (pszichotraumával és viktimológiával foglalkozó) pszichiáternek, az általános orvosnak, pszichológusnak, a szociális munkásnak, az oktatási, egyházi segítőnek, a rendőrnöknek, a bírónak és az ügyésznek –, akik a szexuális erőszak áldozatával foglalkoznak, szervezetten, összehangoltan, hálózatba szerveződve kell dolgozniuk.

Fontos, hogy az ellátást nyújtó szakemberek:

1. ismerjék a sürgősségi szolgálatok és a segélyvonalak telefonszámait, a témával foglalkozó szervezetek elérhetőségét országosan és helyben is, a rendőrség, az igazságszolgáltatás, az igazságügyi orvosszakértői intézetek feladatát, szerepét, a büntető-, polgári és munkajog releváns szabályait;
2. ismerjék az elérhető szociális segítő szervezeteket, ezek rendszerét, a hozzáférés szabályait, az iskoláztatás szabályait (milyen feltételekkel lehet a gyermeknek iskolát váltani, vizsgát halasztani, különféle haladékokban, kedvezményekben részesülni);
3. adjanak pontos és érthető információkat az áldozatnak a jogairól,¹⁵ a neki járó segítségről, magyarázzák el neki, mik lehetnek az őt ért erőszak jogi és egészségügyi következményei, milyen szolgáltatásokat hol talál;
4. annak érdekében, hogy az áldozat megértse, mi történik vele, s hogy ne saját magát hibáztassa, magyarázzák el neki, mi zajlik most benne, milyen pszichológiai, neurobiológiai folyamatok zajlanak az emberben a trauma következtében; ruházzák fel egy „önvédelmi csomaggal”, hogy jobban értse esetleg ellentmondásos érzéseit, tudjon segítséget kérni, sajátítsa el védekezési és menekülési technikákat, és el tudja látni magát;
5. irányítsák tovább lehetőség szerint megfelelő, az erőszak traumatizált áldozatának kezelésére alkalmas ellátó helyre, ahol felkészült orvosok, terapeuták, szociális munkások fognak dolgozni vele. (Tartózkodjanak azonban attól, hogy a továbbírányítás során ígéreteket tesznek más szervezet vagy szakember nevében, vagy annak hozzáértéséről, és tartózkodjanak attól is, hogy olyan helyre irányítsák tovább az áldozatot, amelynek szakszerűségéről nincsenek meggyőződve. Amennyiben pedig mégis kénytelenek nem megfelelően ellenőrzött vagy nem bizonyítottan jó minőségű szolgáltatást/szakembert ajánlani, az áldozatot világossítsák fel arról, hogy ez így van, és hogy mit tehet, ha nem megfelelő szolgáltatást kapott).

¹⁵ Gyakran elegendő az áldozatot arról tájékoztatni, hogy kérhet jogi, egészségügyi segítséget, tehet feljelentést, kérheti a rendőrt, hogy segítsenek otthonába bejutni, onnan a fontos holmiját, gyermekeit kimenteni stb.

Igazságszolgáltatás: rendőrség, bíróság, ügyészség, igazságügyi szakértők, ügyvédek

Fontos tudnivalók

A szexuális erőszak áldozataival való munka során a büntetőeljárásban is szem előtt kell tartani, hogy az áldozatokat súlyos megrázkódtatás érte. Az áldozatok, a körükben igen gyakori poszttraumás stressz-szindróma jeleként, különféleképp viselkedhetnek (sírás, düh, közömbösség stb.), s ez idővel változhat is. Általában szégyenérzet, félelem és önvád gyötri őket, emiatt gyakran nem, vagy csak késve fordulnak segítségért a hatóságokhoz. Az áldozatok a büntetőeljárás során nagyon gyakran másodlagos viktimizációt¹⁶ szenvednek el. Ennek elsődleges oka az eljáró szakemberek nem megfelelő felkészültsége, az áldozatokat hibáztató, igazmondásukat megkérdőjelező attitűdje, illetve az, hogy az áldozatok nincsenek tisztában a jogaikkal, az eljárás menetével, és hogy nem kapnak segítséget és támogatást az eljárás során. Nagyon sokat ronthat az áldozatok helyzetén, ha a vizsgálatokat, meghallgatásokat lelki-egészségi állapotuk és szükségleteik figyelembe vétele nélkül bonyolítják le, és külön súlyosbíthatja helyzetüket, ha ilyen körülmények között a büntetőeljárás során többször is fel kell idézniük, újra és újra el kell mondaniuk az átélt erőszakcselekményeket. Mindezek szerepet játszhatnak abban, hogy az áldozatok nem bíznak a hatóságokban, igazságszolgáltatásban.

Egy nemzetközi kutatás kimutatta, hogy 2001-2007-ben 33 európai ország között Magyarországon volt messze a legalacsonyabb az erőszakos közösülés miatti feljelentések lakossághoz mért aránya. S miközben a többi országban a vizsgált időszakban – bizonyára a mind jobb ellátásnak is köszönhetően – egyre nőtt a feljelentések száma, Magyarországon a felére¹⁷ csökkent.

A büntetőeljárásban részt vevő szervek feladata a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás. E feladatukat azonban a szexuális erőszak áldozatait megillető jogok tiszteletben tartása és érvényre juttatása mellett kell végezniük. Az intézkedéseknek az elkövető – és nem az áldozat – felelősségre vonását, illetve az áldozatok védelmét, biztonságát és jogérvényesítését kell szolgálniuk, az áldozat szükségleteinek figyelembe vételével. Ezen elveket akkor is érvényre kell juttatni, ha az adott cselekmény nem meríti ki a büntetőjogi tényállások fogalmát. Az áldozatokkal való megfelelő bánásmód nemcsak a másodlagos viktimizációt csökkenti, de az eljárás hatékonyságát és eredményességét is növeli.

A megfelelő szakmai hozzáállás követelménye

1. Először is vizsgáljuk felül saját előítéleteinket, hiedelmeinket és tévhiteinket a szexuális erőszakkal, annak elkövetőivel és áldozataival kapcsolatban. Tartsuk szem előtt, hogy ezek a hiedelmek és tévhitek milyen káros befolyással lehetnek szakmai munkánkra, az eljárás sikerére, és milyen hatással lehetnek az erőszak elszennvedőire. Önképzés, illetve lehetőség szerint szakmai képzés és továbbképzés során szerezzük meg a megfelelő ismereteket a szexuális erőszak természetrajzáról.
2. A szexuális erőszak körébe tartozó ügyeket kezeljük ugyanolyan súllyal, mint más komoly bűncselekményeket. Sőt, a cselekmény jellegére, az áldozatok speciális helyzetére/állapotára, és az elkövetők potenciális veszélyességére tekintettel az ügymenet során lehetőség szerint biztosítsunk elsőbbséget, soron kívüliséget az ilyen ügyeknek.

¹⁶ Lásd IV. melléklet

¹⁷ Jo Lovett and Liz Kelly: Different systems, similar outcomes? Tracking attrition in reported rape cases across Europe. CWASU, London, 2009. <http://www.cwasu.org/>

Sürgősségi intézkedések

Amennyiben akár telefonon, akár személyesen szexuális erőszakkal kapcsolatos bejelentést kapunk, először mérjük fel, hogy szükség van-e az áldozat érdekében sürgősségi intézkedésekre, és ha kell, tapintatosan és körültekintően gondoskodjunk ezek megtételéről. Mindig vegyük tekintetbe az áldozat sürgős ellátásához és a bűncselekmény nyomainak azonnali rögzítéséhez fűződő gyakran egymással ellentétes érdekeket, és gondosan mérlegeljük az intézkedések sorrendjét.

- » Először mérjük fel, hogy az áldozat biztonságban van-e. Ha nem, tegyük meg a megfelelő biztonsági intézkedéseket, élve a büntetőeljárás adta kényszerintézkedési és egyéb lehetőségekkel.
- » Amennyiben az áldozat sérüléseinek orvosi ellátására van szükség, gondoskodjunk ennek megtörténtéről. Ha kell, és ha lehetséges, szervezzük meg orvoshoz szállítását és kísérését.
- » Amennyiben az áldozat – akár telefonon, akár személyesen – közvetlenül az erőszakos cselekményt követően jelentkezik, és az állapota engedi, kellő empátiával és részletességgel magyarázzuk el neki, hogy a nyomok rögzítése, a bizonyítékok gyűjtése és megőrzése céljából szükség van, illetve lesz bizonyos cselekményekre, óvintézkedésekre. Adjunk neki megfelelő tájékoztatást arról, hogy mire figyeljen a későbbiekben esetlegesen felhasználandó bizonyítékok megőrzése érdekében. Figyelmeztessük például, hogy a vizsgálatokig lehetőleg ne mosakodjon meg, a cselekmény idején viselt ruházatát őrizze meg, és ne mossa ki. A vizeletürítést lehetőleg egy tiszta tégelybe végezze. Amennyiben orális cselekményre is sor került, a mintavételig lehetőleg ne fogyasszon étel-italt. Szintén hívjuk fel a figyelmét arra, hogy bizonyos sérülési nyomok esetleg csak később, a cselekményt követő napokban jelennek meg, s ezeket is szükséges megfelelően dokumentálni.
- » Hívjuk fel az áldozat figyelmét arra, hogy a bizonyítás érdekében is nagyon fontos a megfelelő orvosi vizsgálat mielőbbi elvégzése, illetve a látlelet felvétele. Amennyiben a vizsgálatra a hozzánk fordulás előtt még nem került sor, irányítsuk az áldozatot lehetőleg speciálisan képzett, felkészült szakorvoshoz. Ha ilyen szakorvos a környéken nem áll rendelkezésre, akkor javasoljuk neki, hogy az orvostól kérje a mellékletben található formanyomtatvány használatát. Tájékoztassuk az áldozatot, hogy a látlelet felvétele önmagában nem kerül pénzbe – fizetni csak akkor kell érte, ha el is akarja azt hozni –, s hogy a tartalmilag azzal megegyező ún. „ambuláns lapot” az egészségügyi intézménynek térítésmentesen a rendelkezésére kell bocsátania.
- » Ha csak egy mód van rá, segítsük elő, hogy az áldozat vizsgálatát az igazságügyi szakértői névjegyzékben szereplő szakorvos végezze, mivel a rendőrségek, bíróságok az egyéb szakorvos szakértelmét gyakran kétségbe vonják, és mivel az igazságügyi szakorvos több ismerettel rendelkezik arról, hogy az igazságszolgáltatás számára mely részletekre kell figyelni. Az igazságügyi szakértők is tartanak ügyeletet, tehát a vizsgálat megszervezése bármikor megoldható. Álljon rendelkezésünkre a mindenkori lista az igazságügyi szakértői listában szereplő nőgyógyászokról.¹⁸ Ha ilyen szakorvost rövid határidőn belül mégsem találunk, akkor világosítsuk fel az áldozatot, hogy fontos az orvostól nagyon részletes dokumentációt kérnie, lehetőleg a jelen módszertani ajánlásban javasolt vizsgálati szempontok és a mellékletben található nyomtatvány-minták felhasználásával.
- » Amennyiben az ügyben a cselekmény után azonnal személyes kapcsolatba kerülünk a sértettel, legyünk figyelemmel fizikai és egyéb szükségleteire, mint például –

¹⁸ <http://szakerto.netforum.hu/SearchByExpertList.aspx>

természetesen a szükséges nyomrögzítést követően – a ruházat cseréje, fürdés, evés-ivás, hozzátartozó vagy más ismerős értesítése.

- » Ha az áldozatnak a hatóság előtt vagy orvosi vizsgálaton kell megjelennie, szükség esetén – kivéve, ha a hozzátartozók és az áldozat között ellenérdekeltség állhat fenn – gondoskodjunk a hozzátartozói értesítéséről, illetve a felügyelete alatt álló kiskorú vagy egyéb gondozásra szoruló családtag megfelelő elhelyezéséről.
- » Hívjuk fel az áldozat figyelmét a terhességi teszt és a nemi úton terjedő betegségekkel kapcsolatos szűrővizsgálat elvégzésének fontosságára. Segítsük őt abban, hogy az esetleges terhesség vonatkozásában is azonnali és megfelelő egészségügyi ellátásban részesüljön.

Az áldozat meghallgatása

A meghallgatás módja és körülményei

1. Gondoskodjunk róla, hogy **az áldozatok meghallgatására csak a büntetőeljárás céljainak eléréséhez szükséges mértékben kerüljön sor**, a meghallgatások számát a szükséges minimumra korlátozva.

2. A meghallgatás és vizsgálatok **időzítésénél vegyük tekintetbe mind az áldozat, mind az eredményes bizonyítás érdekeit.**

- » A meghallgatás időpontjának kiválasztásánál tekintettel kell lenni az áldozat állapotára. Amennyiben az őt ért trauma miatt nem képes részletes vallomást vagy egyéb nyilatkozatot tenni, ezt ne erőltessük. Ilyenkor egy előzetes, rövidebb meghallgatás után egy későbbi időpontban kerítsünk sort a részletes meghallgatásra, illetve vallomástételre. A meghallgatás időpontját lehetőség szerint az áldozattal közösen határozzuk meg.
- » Tájékoztassuk az áldozatot, hogy megfelelő bizonyítékok gyűjtése érdekében a szükséges vizsgálatokat minél hamarabb el kell végezni. Tartsuk szem előtt, hogy legjobb, ha a cselekmény után haladéktalanul, de leginkább az első 96 órában történik a biológiai és tárgyi bizonyítékok gyűjtése. Ugyanakkor ezek még a cselekményt követő hetekben is szolgálhatnak érdemi információval, így begyűjtésüket az időmúlásra hivatkozva ne vessük el.

3. Biztosítsunk tapasztalt, speciálisan képzett szakembert, lehetőleg nőt¹⁹ a meghallgatáshoz. Ügyeljünk arra, hogy az adott **ügyben eljáró előadó személye**, ha csak lehet, **ne változzon** az eljárás során.

4. Biztosítsunk **biztonságos, nyugodt, zavarmentes környezetet** a meghallgatáshoz.

- » Amennyiben az áldozat telefonon keresztül bejelentést tesz vagy intézményünknel megjelenik, semmiképpen ne várakoztassuk.
- » Az áldozat meghallgatását számára biztonságos környezetben végezzük. Gondoskodjunk arról, hogy a meghallgatásra zárt légkörben, a szükséges intimitás biztosításával kerüljön sor. Amennyiben intézményünkben vagy partnerintézményeknél rendelkezésre áll speciális meghallgató helyiség, ezt vegyük igénybe.

¹⁹ A szexuális erőszak elkövetője általában férfi. Számítani lehet tehát arra, hogy az áldozat – legalábbis eleinte – szívesebben beszél nővel.

- » Gondoskodjunk a meghallgatás során esetleg zavaró fizikai körülmények (telefon, mobiltelefon, rádió) kiiktatásáról. Biztosítsuk, hogy csak a szükséges számú személy tartózkodjon a helyiségben, és a meghallgatást mások ne zavarják meg.
- » Biztosítsuk az áldozat számára szükséges időt a meghallgatásra. Kerüljük az áldozat félbeszakítását, sürgetését a meghallgatás során, ugyanakkor a meghallgatásba iktassunk be, ha igényli, szünetet, pihenőt.

5. Legyünk empátikusak az áldozattal. Kerüljük az áldozathibáztató megjegyzéseket.

- » Közvetítsük azt az üzenetet az áldozat felé, hogy a szexuális erőszak semmilyen körülmények között nem megengedett, s azért kizárólag az elkövető tartozik felelősséggel. Különösen fontos ez azokban a gyakori esetekben, mikor az áldozatok önmagukat hibáztatják.
- » Az áldozatokkal való kommunikáció során az áldozatok emberi méltóságát szem előtt tartva kell eljárni. Szigorúan kerülni kell az olyan megjegyzéseket és kérdéseket, melyek az áldozatok hibáztatására, illetve szavahihetőségének megkérdőjelezésére utalnak, illetve ezt sugallják.
- » Tartózkodjunk a sértett szexuális előéletére vonatkozó kérdésekről: ez nem tárgya az eljárásnak és az ügy megítélése szempontjából irreleváns.
- » Kerüljük az áldozatnak a cselekmény idején viselt ruházatára és a cselekményt „kiváltó” magatartására vonatkozó kérdéseket.
- » Az áldozattal empátikus, támogató, nyugodt és türelmes hangnemben kommunikáljunk. Ez nem ütközik a függetlenség, pártatlanság, részrehajlás nélküli intézkedés elvébe.
- » Tartózkodjunk személyes – esetleg kritikus, az áldozatot elítélő – véleményünk kinyilvánításától.

6. A meghallgatás során használjunk egyszerű, közérthető nyelvezetet, kerüljük a szakzsargont.

- » Fogalmazzunk egyszerűen, világosan. Kerüljük a hosszú, több tagmondatból álló mondatokat, kérdéseket.
- » Kerüljük a jogi szakkifejezések használatát, illetve az áldozat számára nyújtsunk ezekhez kellő magyarázatot. Bár jogilag korrekt, az áldozattal való kommunikációban tartózkodjunk az olyan fordulatok használatától, melyeket az áldozat a szavahihetőségének megkérdőjelezéseként értelmezhet (pl. „feltételezett bűncselekmény”, „állítólagos elkövető”).

7. Az áldozat előadását, illetve vallomását a szükséges részletességgel és pontossággal rögzítsük.

- » Kerüljük az eldöntendő, illetve az irányított – a választ sugalmazó vagy a válaszadási lehetőségeket szűkítő – kérdéseket.
- » Az előadás, vallomás rögzítésénél lehetőleg az áldozat saját szavait használjuk és kerüljük a vallomás saját szavainkkal történő kiegészítését, az áldozat elkezdett gondolatainak befejezését is.

8. A meghallgatás, illetve az egész büntetőeljárás során lássuk el a megfelelő információval az áldozatot, illetve tartsuk vele a kapcsolatot.

- » Adjunk közérthető módon részletes felvilágosítást a sértett számára a büntetőeljárásbeli jogairól és kötelezettségeiről, összhangban a **Be. 51. § (2)** bekezdésével. A

felvilágosítás térjen ki arra, hogy a sértett jogait képviselő útján is gyakorolhatja, ideértve a pártfogó ügyvéd igénybevitelének lehetőségét is. Tájékoztassuk továbbá a sértettet, hogy a **Be. 59.** szakasza alapján az érdekében segítők is közreműködhetnek az eljárásban. A felvilágosítás terjedjen ki az eljárás menetének ismertetésére és az áldozat számára rendelkezésre álló védelmi intézkedésekre.

- » Tájékoztassuk a sértettet arról, hogy a **Be 85. § (4)** bekezdése szerint a tanúkénti kihallgatásánál jelen lehet az érdekében eljáró ügyvéd, aki felvilágosítást adhat a jogairól.
- » Nyújtsunk tájékoztatást az áldozat számára a bűncselekmények áldozatainak segítségéről és az állami kárenyhítésről szóló **2005. évi CXXXV. törvény** alapján járó szolgáltatásokról, így az érdekérvényesítés elősegítése, azonnali pénzügyi segély és a jogi segítségnyújtás lehetőségéről, illetve az áldozatokat megillető kárenyhítés feltételeiről. A tájékoztatás körében hívjuk fel az áldozat figyelmét a kárenyhítési kérelem benyújtásának határidejére. További információért irányítsuk az áldozatot az illetékes áldozatsegítő szolgálathoz, a szolgálat által összeállított tájékoztató anyagot bocsássuk az áldozat rendelkezésére.
- » Biztosítsunk az áldozat számára naprakész információt az országos és helyi szintű segítő civil szervezetekről (segélyvonalakról), egyéb (szociális) intézményekről, szolgáltatókról és ezek elérhetőségéről. Lehetőség szerint lássuk el az áldozatot információs anyagokkal is. Kezdeményezzük az adott szervezetekkel és szolgáltatókkal a kapcsolatfelvételt és együttműködést, amennyiben ez még nem történt meg.

9. A személyes határok tiszteletben tartása érdekében kerülnünk az áldozattal való fizikai kontaktust.

A meghallgatás tartalma, és a tényállás szempontjából jelentős tények rögzítése

- » Először is mutatkozzunk be, és adjuk meg a hivatali elérhetőségeinket az áldozatnak (névjegy, telefonszám stb.).
- » Amennyiben az áldozat ismert személyt jelöl meg elkövetőként, a meghallgatás során tisztázzuk az elkövető és az áldozat közötti kapcsolatot: hogy mióta tart és milyen jellegű. Térjünk ki arra is, hogy felek között korábban fennállt-e párkapcsolat, erre való szándék, volt-e korábban közöttük szexuális kapcsolat. Fordítsunk fokozott figyelmet a meghallgatás során a kapcsolatban korábban az elkövető által esetlegesen alkalmazott zaklatás, fenyegetés, illetve egyéb erőszak feltárására, dokumentálására. Szerezzünk információt az erőszak miatt esetlegesen korábban folyt büntető- vagy szabálysértési eljárásokról is.
- » Az elkövetés körülményeit részletesen tárjuk fel. Térjünk ki arra, hogy az elkövető a cselekmény során használt-e, vagy akár csak emlegetett-e bármilyen formában lőfegyvert, illetve egyéb, sérülés okozására alkalmas eszközt. Tárjuk fel, hogy alkalmazott-e az elkövető a cselekmény előtt, alatt vagy után bármilyen fenyegetést az áldozat, illetve rá tekintettel más személy felé.
- » Fordítsunk különös gondot az áldozatnak a cselekmény alatti gondolatai, érzései, félelmei rögzítésére. Rögzítsük az áldozat fizikai és/vagy verbális ellenállásának kifejezését. Tartsuk ugyanakkor szem előtt, hogy a fizikai ellenállás kifejtése az erőszakos közönség és szemérem elleni erőszak tényállások megvalósulásának nem feltétele. Rögzítsük továbbá az elkövető és az áldozat közötti erőviszonyokat (súly, testmagasság, fizikum).

- » Tisztázzuk, hogy a cselekménnyel összefüggésben az áldozat fogyasztott-e akár önként, akár kényszer hatására, akár tudtán kívüli²⁰, drogot vagy alkoholt. Ilyen esetben kezdeményezzük a szükséges vizelet-, illetve vérvizsgálatot (toxikológiai vizsgálatot), amennyiben arra még nem került sor. Magyarázzuk el az áldozatnak, hogy a drog- illetve alkoholfogyasztás vizsgálata a védekezésre, illetve akaratnyilvánításra képtelen állapot fennállásának megállapítása céljából szükséges, és nem az elkövető felelősségét csökkenti. Amennyiben az áldozat alkohol vagy drog által befolyásolt állapotban volt a cselekmény során, fel kell készülni arra, hogy az emlékezete korlátozott lehet.
- » Szerezzünk be információt az áldozattól arról, hogy a cselekménnyel kapcsolatban készült-e esetlegesen fotó vagy videofelvétel. Amennyiben igen, indítványozzuk, illetve rendeljük el ezek minden példányának lefoglalását, internetről való letöltését, illetve eltávolítását.
- » Tárjuk fel, és kellően dokumentáljuk az áldozat fizikai és a mentális állapotában, viselkedésében a cselekmény után bekövetkezett változásokat (pl. súlyvesztés, hangulatromlás és ingadozás, munkahelyi, iskolai teljesítmény romlása).
- » Szerezzünk be információt az elkövető esetleges HIV fertőzöttségéről vagy egyéb nemi úton terjedő betegségéről.
- » Igyekezzünk feltárni a cselekmény elkövetésének olyan esetleges körülményeit, amelyek egy beleegyezésen alapuló szexuális kapcsolatra nem jellemzőek (ilyen lehet például a fogamzásgátló eszközök alkalmazásának megtiltása, tampon el nem távolítása).
- » A meghallgatás során biztassuk az áldozatot arra, hogy amennyiben az elkövető részéről fenyegető, zaklató magatartást tapasztal, értesítse az illetékes hatóságokat.
- » Hívjuk fel az áldozat figyelmét, hogy ha esetleg később jut eszébe a cselekmény elkövetésével kapcsolatban valami eddig nem közölt információ, azt is hozza a tudomásunkra.
- » Az ügyről – meghallgatásról – készítsünk kellő részletességű dokumentációt, abban az esetben is, ha büntetőeljárás nem indul, vagy nem folytatódik. Az ilyen jellegű információnak jelentősége lehet az elkövetővel kapcsolatba hozható esetleges egyéb (büntető) ügyeknél.
- » A tényállást olyan részletességgel tárjuk fel, hogy amennyiben a nemi erkölcs elleni bűncselekményként való minősítés nem áll meg, lehetőség legyen a cselekmény által megvalósított egyéb bűncselekmények (pl. zaklatás, becsületsértés, garázdaság, magánlaksértés, kényszerítés stb.) miatt eljárást indítani.

Az áldozat védelmének, támogatásának és részvételének biztosítása a büntető-eljárásban

1. Az elkövetővel szemben a feltételek fennállása esetén indítványozzuk, illetve rendeljük el kényszerintézkedéseket:

- » Amennyiben azok feltételei adottak, indítványozzuk, illetve rendeljük el a terhelt őrizetbe vételét vagy előzetes letartóztatását. A büntetőeljárás lefolytatásának sikere érdekében különösen fontos ez a családon belüli, illetve párkapcsolati erőszak eseteiben, ilyenkor ugyanis megalapozottan feltehető, hogy a terhelt szabadlábon hagyása esetén, különösen a tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével megghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást.

²⁰ Az ún. „randidrogokkal” kapcsolatos tudnivalókat lásd a fogalommagyarázatok között.

- » Családon belüli, illetve párkapcsolati erőszak esetén indítványozzuk, illetve rendeljük el a **Be 138/A-138/B.** szakaszaiban szabályozott távoltartás kényszerintézkedést, amennyiben ennek feltételei fennállnak.

2. Az áldozatok biztonsága és másodlagos viktimizációjának elkerülése érdekében éljünk a rendelkezésre álló tanúvédelmi intézkedésekkel.

- » A **Be. 64/A** szakaszának megfelelően gondoskodjunk a büntetőeljárás során kívüli lefolytatásáról.
- » Tartsuk szem előtt, hogy a **Be. 85. § (5)** bekezdése alapján a tanúnak lehetősége van írásbeli vallomástételre. Amennyiben ez az eljárás eredményessége és az áldozat másodlagos viktimizációjának elkerülése céljából szükségesnek és hasznosnak mutatkozik, indítványozzuk, illetve engedélyezzük.
- » Legyünk figyelemmel a **Be. 96.** szakasza által biztosított lehetőségre a tanú személyi adatainak zárt kezelésére. Tájékoztassuk a tanút arról, hogy az ő, illetve az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére a zárt adatkezelés elrendelése az eljáró hatóság számára kötelező.
- » Törekedjünk arra, hogy a büntetőeljárás során az elkövető és sértett közötti kontaktust minimalizáljuk. Amennyiben lehetőség van rá, az eljárási cselekményeket időben úgy szervezzük, hogy az áldozatnak ne kelljen találkozni az elkövetővel. Amennyiben ez nem megoldható, gondoskodjunk az áldozat számára biztonságos várakozó helyiség biztosításáról, illetve az áldozatnak az épületből való biztonságos távozásáról. Ezen túlmenően is tegyünk meg mindent az elkövetői oldalról fellépő fenyegetések megakadályozása érdekében. Amennyiben a sértett tanú védelme ezt szükségessé teszi, a **Be 124. § (2)** bekezdésének megfelelően mellőzzük a szembesítést, illetve tegyünk erre irányuló indítványt. Tartsuk szem előtt, hogy a **Be 124. § (3)** bekezdése szerint a 14. életévét be nem töltött személy elkövetővel való szembesítésére csak akkor kerülhet sor, ha az a kiskorúban nem kelt félelmet.
- » Amennyiben a technikai feltételek adottak, indítványozzuk, illetve rendeljük el a sértett zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását, élve a **Be. 244/A-D** szakaszaiban biztosított lehetőséggel.
- » Ne mulasszuk el a sértettet megfelelő időben tájékoztatni az eljárás fontosabb, őt érintő eseményeiről, különösen az elkövető letartóztatásáról, vagy éppen szabadulásáról.
- » Az eljárás során, különösen a kényszerintézkedések elrendelésének mérlegelésekor, legyünk figyelemmel az áldozat biztonságát veszélyeztető körülményekre: például az elkövető és áldozat közötti (volt) párkapcsolat, korábbi fenyegetés, zaklatás az elkövető részéről.

3. Fordítsunk kellő figyelmet arra, hogy a sértett élhessen a büntetőeljárás törvényben számára biztosított jogokkal.

- » A sértett jogainak érvényesítése érdekében a **Be. 51. § (2)** bekezdésének megfelelően gondoskodjunk arról, hogy sértett az eljárási cselekményeknél jelen lehessen, az eljárás őt érintő irataiba betekinthessen, az eljárás bármely szakaszában indítványokat és észrevételeket tehessen, a büntetőeljárás jogairól és kötelességeiről felvilágosítást kapjon, illetve jogorvoslattal éljen. A sértettet tájékoztassuk megfelelően ezekről a jogairól.
- » A sértettnek/tanúnak adjunk felvilágosítást arról, hogy amennyiben bírósági/hatósági eljárásban törvényes jogainak gyakorlásával, vagy kötelezettségei teljesítésével összefüggésben erőszak, fenyegetés, kényszer éri úgy ez a **Btk. 242. §-a** szerinti

hatósági eljárás akadályozásának minősül, amely cselekmény miatt a minden megyében működő nyomozó ügyészségre lehet feljelentést tenni.

- » Az **áldozatvédelmi törvény 11. § (1)** bekezdése alapján állítsuk ki az áldozat vagy az áldozatsegítő szolgálat kérelmére a támogatás igénybevételéhez szükséges igazolást.

Egyéb, jogszabályokból adódó kötelezettségek

1. Amennyiben családon, párkapcsolaton belüli erőszakkal összefüggésbe hozható információk jutnak tudomásunkra, teljesítsük a **hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény** alapján fennálló kötelezettségeinket, különös tekintettel a 2. szakaszban szabályozott jelzési, együttműködési és tájékoztatási kötelezettségekre.

2. Amennyiben a büntetőeljárásban beszerzett információk alapján gyermek veszélyeztetettsége merül fel, teljesítsük a **gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17. szakasza** alapján fennálló jelzési és együttműködési kötelezettségünket.

Speciális szabályok és intézkedések

Rendőrség

1. A szexuális bűnügyek nyomozására célszerű gyakorlott, mind a szexuális erőszak jelenségéről, mind az ilyen esetekben követendő szakszerű eljárásról speciális képzésben részesült rendőröket kijelölni.

- » A feljelentést, illetve bejelentést követően haladéktalanul intézkedjünk a bűncselekmény felderítéséről, az elkövető személyazonosságának megállapításáról és a bizonyítási eszközök felkutatásáról és rögzítéséről.
- » Az adatszerzést a lehető legszélesebb körűen folytassuk. Törekedjünk arra, hogy sértett vallomását kívül minél több bizonyítási eszköz rendelkezésre álljon.
- » A bizonyítékok gyűjtése során az elkövetés helyszínén és az elkövető és sértett ruházatán lévő nyomokat teljes körűen és haladéktalanul rögzítsük. Gondoskodjunk mind a sértett, mind az elkövető ruházatának beszerzéséről, ezek fizikai állapotának (pl. szakadás, gombok hiánya), illetve a rajtuk lévő biológiai eredetű mintáknak a rögzítéséről. Végezzük el a bűncselekmény helyszínének részletes leírását és amennyiben lehetséges, fényképes, videós dokumentálását. Amennyiben releváns, gondoskodjunk a köztéri videokamerák felvételeinek haladéktalan beszerzéséről.
- » Gondoskodjunk a sértetten és az elkövetőn lévő sérülések kellő részletességgel történő dokumentálásáról, a vonatkozó dokumentáció beszerzéséről és iratokhoz való csatolásáról.
- » Fordítsunk különös figyelmet a terhelt számítógépére, semmiképpen ne mulasszuk el a számítógép lefoglalását és tartalmának vizsgálatát, mivel a szexuális erőszak elkövetői jelentős részben pornográfia, azon belül gyermekpornográfia-fogyasztók, és mivel a gépen az adott cselekménnyel/áldozattal kapcsolatos további bizonyítékokat is találhatunk.
- » Végezzünk részletes tanúkutatást. A tanúkutatásnak ki kell terjednie azokra a tanúkra, akik akár a cselekményt megelőzően, akár azután találkoztak a vádlottal vagy a sértettel, illetve látták őket. Fokozott figyelmet kell fordítani azokra a tanúkra, akiknek a sértett először számolt be a cselekményről.

» A **23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 20. § (1)** bekezdésének megfelelően lehetőleg úgy hallgassuk ki a tanút, hogy újabb kihallgatása ne váljon szükségessé. Különösen alkalmazzuk ezt a szabályt a sértett tanúra. A sértett kihallgatásánál lehetőleg legyen jelen ügyész, ezért a kihallgatás időpontjáról, helyéről a nyomozás felügyeletét ellátó ügyészséget értesíteni kell.

» A nyomozást a lehető legrövidebb időn belül fejezzük be.

2. A rendőrség tartózkodjon a sértett (tanú) szavahihetőségének ellenőrzése céljából rutinszerű igazságügyi pszichológusi vizsgálat elrendelésétől, hacsak nem merül fel külön nyomás, a konkrét esetből következő ok.

3. Tájékoztassuk a sértettet arról, ha a sérelmére elkövetett bűncselekmény magánindítványra büntethető (például magánlaksértés, zaklatás, erőszakos közöszlés alapesete, szemérem elleni erőszak alapesete, megrontás), továbbá arról, hogy a magánindítvány annak kifejezésre juttatása, hogy a sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt az elkövető megbüntetését kívánja. Hívjuk fel a sértett figyelmét arra, hogy ez a nyilatkozat nem vonható vissza (**Btk. 31. § (6)** bekezdés).

4. Amennyiben a cselekmény a családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható, az Országos Rendőrfőkapitánynak a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására kiadott **32/2007. (OT 26.) ORFK utasításában**, illetve a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható ideiglenes megelőző távoltartás rendőrségi feladatainak végrehajtásáról rendelkező **37/2009. (OT 22.) ORFK utasításban** foglaltaknak is érvényt szerezve járjunk el.

5. Amennyiben a cselekmény a prostitúcióval, illetve az emberkereskedelemmel összefüggésbe hozható, a prostitúcióval összefüggő jogsértések és az emberkereskedelem kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról szóló **46/2007. (OT 30.) ORFK utasításban** foglaltaknak is érvényt szerezve járjunk el.

6. A szexuális bűncselekmények áldozatait segítő munkában a rendőrség és a határőrség áldozatsegítő feladatairól szóló **17/2007. (III. 13.) IRM rendeletnek** megfelelően járjunk el.

Ügyészek

1. A szexuális bűnügyek nyomozás-felügyeletére, vádképviselőre célszerű gyakorlott, mind a szexuális erőszak jelenségéről, mind az ilyen esetekben követendő szakszerű eljárásról speciális képzésben részesült ügyészeket kijelölni.

2. A speciálisan képzett ügyészek lehetőség szerint a nyomozási cselekményeken vegyenek részt.

3. Amennyiben a tárgyaláson a vádlott jelenléte (a sértett) tanút a kihallgatása során zavarná, a **Be 292. § (2)** bekezdése alapján indítványozzuk a tanú kihallgatásának tartamára a vádlott eltávolíttatását a tárgyalóteremből.

4. A **Be. 229. § (3)** bekezdése a sértettet tájékoztassuk a pótmagánvádlóként történő fellépés lehetőségéről, illetve ennek a **Be. 199. § (2)-(3)** bekezdéseiben és a **229. § (1)** bekezdésében foglalt feltételeiről, valamint arról, hogy személyes költségmentesség és pártfogó ügyvédi képviselőt engedélyezése iránt a jogi segítségnyújtó szolgálathoz fordulhat.

5. Amennyiben a szexuális erőszak miatt indult eljárásban a cselekményt az eljárás során nem a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, hanem a személy elleni bűncselekmények I. és III. címe alatt szabályozott tényállások valamelyikeként minősítik, a törvényi feltételek fennállása esetén is tartózkodjunk a közvetítői eljárás alkalmazásától. Különösen fontos ez a párkapcsolati erőszak eseteiben, ahol a mediáció egyrészt alkalmat ad az elkövető felelősségre vonásának megkérdőjelezésére, másrészt az áldozatot további traumának és veszélynek teheti ki.

6. Vádemelés esetén már a vádiratban célszerű indítványozni a sértett tanú, illetve az érdekkörében nyilatkozatot tevő tanúk vallomása idejére a **Be. 237. § (3)** bekezdés a.)-c.) pontjai alapján zárt tárgyalás elrendelését erkölcsi okból, vagy az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében, illetve az eljárásban részt vevő személyek vagy a tanú védelme érdekében.

Bírók

1. A szexuális bűnügyek nyomozására célszerű gyakorlott, mind a szexuális erőszak jelenségéről, mind az ilyen esetekben követendő szakszerű eljárásról speciális képzésben részesült bírót kijelölni.

2. A (sértett) tanú védelme és kímélete érdekében vegyük tekintetbe a nyilvánosság tárgyalásról való kizárásának lehetőségét.

3. Amennyiben a tárgyaláson a vádlott jelenléte (a sértett) tanút a kihallgatása során zavarná, a **Be 292. § (2)** bekezdése alapján a tanú kihallgatásának tartamára a vádlottat távolíttassuk el a tárgyalóteremből.

4. A sértett védelme érdekében a **Be. 85. § (5)** bekezdése alapján engedélyezzük, hogy a tanú/sértett írásban tegyen vallomást, ezzel elkerülhető az elkövetővel való személyes találkozása.

5. A tényállás megfelelő feltárása és az áldozat védelme érdekében a szakértő kirendelésekor körültekintően kell eljárni, különös tekintettel a vizsgálandó személyek és a feltett kérdések körének meghatározására. Igazságügyi pszichológus szakértőt a sértett tanú szavahihetőségének vizsgálata céljából ne rendeljünk ki. Igazságügyi elmeszakértőt vagy pszichológust akkor alkalmazunk, ha a cél a feltételezett *elkövető* beszámíthatóságának, illetve az *áldozat* pszichológiai sérülése (PTSD) minőségének és fokának a megállapítása. Amennyiben az elkövető esetében igazságügyi elmeorvos-szakértő kirendelése merül fel, indokolt pszichológus szakértő bevonása is. A kirendelés során kerülni kell a szakértőnek feltett sablonos kérdéseket. Családon belüli erőszak gyanúja esetén célszerű rákérdezni, hogy előfordultak-e korábban hasonló erőszakos cselekmények.

6. A büntetéskiszabás körében ne értékeljük a sértett vélelmezett „könnyelmű, kihívó” magatartását a vádlott javára enyhítő körülményként. Ez nemzetközi jogi normákba ütközik.

7. Az eljárást érdemben befejező ügydöntő határozatot a **Be. 262. § (1) és (4)** bekezdése alapján közöljük a sértettel, illetve annak indokolást is tartalmazó részét kézbesítsük a sértett számára.

8. Legyünk figyelemmel arra, hogy ha a (sértett) tanú a tárgyalás időpontjában a tizenegyedik életévét nem töltötte be és a tanúkenti kihallgatása szükségessé válik, kiküldött bíró, vagy megkeresett bíróság útján kell kihallgatni – a **Be. 280. § (2)** bekezdés

alapján – számára biztonságos környezetben. Ha a gyermekkorú tanút a nyomozás során a bíróság kihallgatta, a tárgyalásra a **Be. 280. § (1)** bekezdés alapján nem idézhető.

Igazságügyi pszichológus-szakértők

Felhívjuk a figyelmet az igazságügyi pszichológus-szakértői gyakorlatban nálunk általánosan bevett pszichológiai tesztekéről az utóbbi évtizedekben a nemzetközi, újabban pedig a hazai szakirodalmi vitákban mind határozottabban tért hódító negatív tapasztalatokra.²¹

Nyomatékosan ajánljuk az igazságügyi pszichológusoknak, hogy a rendelkezése álló szakirodalom segítségével tájékozódjanak a társadalmi nemi egyenlőtlenségek és a szexuális erőszak összefüggéseiről.

- » Amennyiben az igazságügyi szakértői véleményt az áldozat szavahihetőségének megállapítására kérte a hatóság, az igazságügyi szakértő felelőssége, hogy ismerje és felismerje az áldozatnál fennálló esetleges PTSD tüneteit – e célból ajánlott a szexuális erőszak-esetekben az áldozatoknál rutinszerű PTSD-szűrést alkalmazni –, s ezeket (a közönyös vagy logikátlan előadást, a zavartságot, a félelem jeleit stb.) ne a hazugságra utaló jelként, hanem épp ellenkezőleg, a bekövetkezett erőszak következményeiként értékelje.
- » A bűncselekménnyel gyanúsított személyek igazságügyi pszichológiai vizsgálata során fordítsunk figyelmet a társadalmi nemi egyenlőtlenségekre, a férfi és női szexualitásra és az abban jelentkező hatalmi egyenlőtlenségekre vonatkozó attitűdjeikre is.
- » Ha felmerül a családon belüli erőszak gyanúja, hívjuk fel a kirendelő hatóság figyelmét arra, hogy a család többi tagjának vizsgálata is szükséges lehet.

²¹ Lásd pl.: Patent Egyesület–NANE Egyesület: Rendszerbe zárva – Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?, http://patent.org.hu/Rendszerbe_zarva.pdf. 86. oldaltól.

Egészségügyi ellátás

Általános információk

A szexuális erőszak áldozata rendkívül súlyos testi és lelki állapotban lehet, ezért különleges bánásmódot igényel. Az erőszak áldozatának arra van szüksége, hogy

- » higgyenek neki, és jóindulattal hallgassák meg;
- » védjék és óvják meg a veszélytől;
- » ítélezés nélkül értsék meg őt, ismerjék el, hogy erőszak áldozata lett, és ítélik el az erőszakot;
- » vegyék figyelembe, hogy szenved, ismerjék föl, hogy trauma érte, s ennek következményei sújtják;
- » támogassák, segítsék, tájékoztassák a teendőiről, a törvényekről, a jogairól;
- » lássák el, irányítsák a megfelelően képzett szakemberekhez, kapjon kezelést, nyerjen enyhülést. Fontos, hogy világos információi legyenek a benne zajló pszichotrauma működéséről, hogy tudjon arról, hogy tünetei az erőszak logikus és szokásos következményei.

Az erőszak sérti az áldozat testi és lelki integritását, és súlyos, hosszantartó pszichotraumatikus következményekkel jár. Ezeket a következményeket ma még kevéssé ismerik, ritkán ismerik föl és diagnosztizálják őket, s ezért ritkán is kezelik megfelelően.

Mindig gondolni kell arra, hogy ügyfelünk vagy páciensünk erőszak áldozata lehetett, s ennek következtében traumás tünetekkel küzdhet, például:

- » **szenved:** szomorúság, sírás, sötét gondolatok, öngyilkossági szándék, esetleg öngyilkossági kísérletek;
- » **magatartása feltűnően megváltozott** a megszokotthoz képest: elszigetelődés, stressz, szorongás, aggodalom, fóbiák, pánikrohamok, agresszivitás, konfliktuskeresés, hiperérzékenység²², korábban fontos dolgai iránt elvesztett érdeklődés, külsejének, higiéniájának, munkájának hanyagolása, pesszimizmus, figyelem- és koncentrációs zavarok, kudarc keresés, önbizalomhiány, elkerülő magatartás²³, feledékenység, hibázás, késés, fáradtság, alkohol, dohányzás, anorexia, bulimia;
- » **ismétlődő, krónikus szomatikus panaszok:** krónikus fájdalmas (főleg fej-, hát- és gyomorfájás), rosszullét, émelygés, hányás, álmatlanság²⁴;
- » **gyakori betegállomány:** ismétlődő balesetek, kórházi kezelések és beavatkozások, hirtelen jelentős hízás vagy fogyás;
- » **kockázatos viselkedés,** veszélyhelyzetek keresése: óvatosság hiánya, veszélyes autóvezetés, extrém sportok, kockázatos szexuális élet, önbántalmazó viselkedés: öngyilkossági kísérlet, vagdosás, erőszak, bűnözés, addikciók (alkohol, drog, játék, kényszeres vásárlás).

²² A trauma tüneteit lásd kicsit részletesebben a fogalommagyarázatok között.

²³ U.o.

²⁴ A gyakori, kényszeres orvos- és/vagy segítőváltás (szervíz-nomadizmus) is lehet a trauma tünete. Azonban fel kell készülnünk arra is, hogy nem lelki folyamatok, hanem pusztán a Magyarországon rendkívül elégtelen, kialakulatlan, nem egyszer kontraproduktív szolgáltatórendszer készletti jogos érdekeiknek érvényesítését kereső ügyfeleit arra, hogy új és újabb szolgáltatót keressenek maguknak.

A szakembereknek tudniuk kell, melyek azok az élethelyzetek, amelyekben az ember különösen ki van téve az erőszak kockázatának:

- » **a bizonytalanság és a sérülékenység** gyakran kötődik a nagyobb változásokhoz, illetve hátrányos helyzetekhez, mint a betegség, a kamaszkor, a terhesség, a szülés, kisgyermek-gondozás, a válás, a gyász, a nyugdíjba vonulás, munka- vagy állásváltás, a munkahely elvesztése, migráció, diszkriminált csoporthoz tartozás, idős kor stb.,
- » **szakmai, tanulási nehézségek:** iskolai kudarcok, tanulmányok abbahagyása, munkanélküliség, elszigetelődés, eladósodás, marginalizáció, súlyos elszegényedés
- » **családi problémák:** válás, családi konfliktus, a partner alkoholizmusa, a partner munkanélkülisége, valamelyik gyermek szökése, korábbi bántalmazó kapcsolatból vagy bántalmazó szülőktől való menekülés, vagy az ezekből való kiszabadulás reménye
- » **az erőszak előzménye lehet még alkoholizmus, toxikománia, marginális helyzet, prostitúció**

Az első találkozás során néhány sztenderd kérdés segítségével felmérjük az ügyfél állapotát, helyzetét (kivéve, ha erre krízishelyzet miatt nincs lehetőség). Cél a kockázati tényezők felmérése: stresszhelyzetben él-e? Érte-e fizikai, pszichikai, verbális, gazdasági, szexuális erőszak? Előfordul-e, hogy a partnere (verbálisan, fizikailag, pszichikailag) erőszakoskodik? Biztonságban érzi-e magát otthon? És a munkahelyén (iskolájában)?

Az ügyféllel való beszélgetés során feltétlenül ügyeljünk az alábbiakra.

- » Adjunk hitelt az ügyfél szavainak, ne kételkedjünk, ne kicsinyítsük az elmondottak jelentőségét, ne ítéljük: legyünk jóhiszeműek és nyitottak.
- » Számítsunk rá, hogy memóriazavarai, kavargó, irreális érzései, hasítása (a traumát kísérő disszociáció), aggodalmi és pszichés szenvedése miatt nehezebbre esik, esetleg lehetetlenné válik majd kifejezni magát, vagy épp ellenkezőleg, túl hidegen, szenvtelenül, színtelenül fog beszélni.
- » Teremtünk jóindulatú, bizalomteli, hiteles, empátikus és biztonságos légkört jövés-menés nélküli, biztonságos, nyugodt környezetben. Ne faggassuk, ne ütköztessük a tényekkel (már csak azért sem, hiszen az egészségügyi és szociális ellátórendszer nem nyomozó hatóság), ne kérdezzük: „miért?”, tartsuk tiszteletben a tempóját és támogassuk az elbeszélését azzal is, hogy visszatükrözzük, visszamondjuk azt neki.
- » Figyeljünk arra is, hogy érthetően, közkeletű kifejezéseket használva beszéljünk vele. Kerüljük az olyan kifejezéseket, amelyek az agresszort kedves vagy előnyös, vagy akár ironikus színben tüntetik fel, pl.: „apuka”, „édesapa”, „kedves”, „papi”, „nénike”, „úriember”, „hölgyemény”, használjuk helyettük: „párja”, „apja/nagyapja”, „nagynénje”, „férfi”, „nő” kifejezéseket. Ha csak lehetséges, a nemi erőszakról beszélve kerüljük a szexuális aktus leírása során szokásos semleges, kellemes vagy eufemizáló kifejezéseket, mint „szeretkezés”, „simogatás”, használjuk az erőszak jellegét pontosabban leíró kifejezéseket, mint „szájba vagy végbélbe hatolás”, „kényszerített aktus”, „erőszak”.
- » Az áldozat nagyon ellentmondásosan viselkedhetett, ne ítéljük meg a magatartását. Ne mondjunk neki ilyeneket, hogy „én az ön helyében soha...”, vagy hogy „bizony önnek ezt meg ezt kellett volna...”; ne követeljünk magyarázatot az áldozat viselkedésére, pl.: „de miért tette ezt vagy azt...?”
- » Tudjunk egyértelműen szembehelyezkedni az erőszakkal, az erőszak rendszerével, és tudjunk a törvény, a jog oldalára állni. Bármiképp viselkedjék is az áldozat,

egyértelműen értésére kell adnunk, hogy az erőszaktevő követett el bűncselekményt és nem ő, az áldozat (egyetlen törvény sem tiltja a késő esti sétálást vagy a miniszoknya viselését stb.). Ha nem tudunk az erőszakról így gondolkodni, akkor összeférhetetlenség áll fenn köztünk és az eset között, ezért az a felelős magatartás, ha az ügyet átadjuk olyan kollégának, akinek ez nem esik nehezére.

- » Ítéljük el az erőszakot, hivatkozzunk a jogra és fogalmazzuk meg az áldozat számára világosan: „az elkövetőnek nem volt joga ezt tenni Önnel: ez bűn, bűncselekmény, nemi erőszak”.
- » Emlékeztessük az áldozatot, hogy semmi, amit ő tett vagy nem tett, nem igazolhatja az erőszakot, és tegyük hozzá jól érthetően, hogy az erőszakért az elkövető felelős, és – amennyire rajtunk múlik – ő fog a törvény előtt is felelni érte.

Az egészségügyi törvény alapján biztosítsunk az áldozat számára személyre szabott, teljes körű tájékoztatást.

- » Legyünk kellően felkészültek arra, hogy információt tudjunk neki nyújtani a jogairól: arról, miképp indíthat büntetőeljárást az erőszaktevő ellen, és hogy akkor is nagyon fontos láttelelet fölvetetnie, ha nem akarja feljelenteni az agresszort, hogy mikor és milyen feltételekkel kérhet távoldartást, ha menedékhelyre menne, azt hogyan kell intézni, miképp tud érvényt szerezni a biztonsághoz fűződő jogainak a maga és esetleges hozzátartozói számára, hogyan kell munkahelyén betegszabadságát intézni stb.
- » Tudjunk neki segítséget nyújtani abban, hogy igénybe tudja venni a szükséges – egészségügyi, szociális, jogi, pszichológiai – szolgáltatásokat.

Orvos, egészségügyi személyzet

Sürgősségi (első) vizsgálat

A vizsgálatot 48-72 órán belül el kell végezni. Bármilyen erőszak érte is páciensünket, az alábbiakról gondoskodnunk kell:

- » A fizikai sérülések ellátása, sebfertőtlenítés, fájdalomcsillapítás, esetleges mérgezés elhárítása, a pszichotraumatikus állapot ellátása, szükség esetén kórházi felvétel.
- » A súlyos stressz-állapot, a szorongás, a sokkos állapot, zavartság, a traumát kísérő disszociáció (hasítás), az izgatottság, az akut pszichotikus zavar, az öngyilkossági gondolatok feltárása, regisztrálása.
- » Az erőszak esetet egy esetleges büntetőeljárás céljára dokumentáló láttelelet kiállítása, szükség esetén igazolás a páciens munkaképtelenségéről táppénz megállapítása (és egy későbbi esetleges polgári per sikere) érdekében.
- » A páciens részletes, körültekintő informálása a segítő szervezetekről (címek, telefonszámok stb.). Szükség esetén segítségnyújtás (telefon stb.), hogy ezeket el tudja érni.

Szexuális erőszak esetén

Legyünk figyelemmel páciensünknek, a szexuális erőszak áldozatának nehéz helyzetére, és összhangban az egészségügyi törvény vonatkozó rendelkezéseivel, lehetőség szerint ne várokoztassuk túl hosszan. (1997. évi CLIV. Törvény 10. §. (6))

A vizsgálatot végezheti családorvos, szakorvos, háziorvosi vagy szakorvosi ügyeletet ellátó orvos; történhet kórházban, rendelőben vagy az igazságügyi orvosszakértői intézményben. A várható eljárás szempontjából az a leghasznosabb, ha az első vizsgálatot igazságügyi orvosszakértő végzi el.

Nagyon fontos, hogy a vizsgálatra biztonságos, megnyugtató körülmények között kerüljön sor, hogy a személyzet körültekintő, tapintatos, jóindulatú legyen a pácienssel, hogy előre részletesen mindent magyarázzon el neki, hogy mit miért fognak vele csinálni – gyerek esetében egy babán megmutatva. A páciens emberi méltóságát mindig tiszteletben kell tartani (**Egészségügyi törvény, 10. §.**).

- » Fel kell jegyezni a tényeket, a páciens panaszait, mégpedig lehetőség szerint **az általa használt kifejezésekkel** (lehet neki javasolni, hogy írja le ezeket).
- » A vizsgálatnak az egész testre ki kell terjednie annak érdekében, hogy minden seb, zúzódás, horzsolás, véraláfutás, vérömleny, törés megfigyelhető legyen, és természetesen el kell végezni minden szükséges labor- és röntgenvizsgálatot is.
- » A nemi szervek, a gát, az anus és a száj részletes, körültekintő vizsgálata szükséges (jó, ha az áldozat ezt megelőzően nem mosakszik, meg kell mondani neki, hogy lehetőleg őrizzen meg minden bizonyítékot, fehérneműt, ruhadarabot, szennyezett tárgyat).
Az áldozatot előzetesen részletesen, tapintatosan, türelmesen tájékoztassuk a következő vizsgálatokról, gyermek esetén gondoskodjunk arról, hogy ne legyen egyedül (lehetőleg szülő, gondozó kísérelje, kivéve, ha ellenérdekelt, mert ilyen esetben az a szülő semmiképp ne legyen jelen a vizsgálatnál), rajzot mindenképpen, és lehetőleg fotót²⁵ is készítsünk.
- » Végezzünk mintavételt a vagináról, a vulváról, az anusról és a szájról spermiumok és genetikai vizsgálatához szükséges anyag rögzítése érdekében.
- » Csináltassunk terhességi tesztet, végezzünk nemi betegségek, hepatitis B és C-, valamint HIV-szűrést
- » Mérgező anyagok, alkohol, drog, pszichotróp anyagok jelenlétére is folytassunk vizsgálatot.
- » Az esetleges terhesség megelőzése érdekében szükségessé válhat sürgősségi fogamzásgátlás alkalmazása. Az egyéb teendőink: tetanusz, hepatitisz B-oltás, nemi betegségeket megelőző gyógyszerek felírása, chlamydia és szifilisz-megelőzés, HIV-profilaxis, amennyiben fennáll a fertőzés veszélye, 48 órán belül.²⁶
- » Végezzük el az egyéb szükséges vizsgálatokat (labor, röntgen, más képalkotó vizsgálatok stb.)

Követő vizsgálat

A vizsgálatot végezheti: kezelőorvos, szakorvos. Fontos, hogy a vizsgálatot végző személyzet jóindulattal, figyelmesen, a szükséges időt rászánva kezelje az erőszak áldozatát, elfogadva annak reakcióit. A vizsgálat során gondoskodjunk az alábbiakról:

²⁵ A sérülésekről szakszerűen készítsünk fotót. Kerülni kell az olyan képek készítését, amelyek bármilyen visszaélésre alkalmat adhatnak. (Lásd még a III. mellékletben a dokumentáció készítéséről szóló részeket.)

²⁶ Lásd pl.: HIV/AIDS betegek diagnosztikus és terápiás protokollja (http://www.informed.hu/index.nfo?tPath=/betegsegek/gyacs/application/&article_id=59585)

- » Az erőszak testi következményeinek, esetleges szövődményeinek felkutatása, nemi betegség, illetve HIV fertőzés megállapítása, regisztrálása.
- » Pszichés következmények megállapítása: komplex PTSD, hangulatzavar, súlyos szorongás, drog-, alkohol- vagy más függőség, önbántalmazás, önveszélyeztetés, táplálkozási vagy szexuális zavar, viselkedészavar, személyiségzavar stb.
- » Minden szükséges információ megadása.
- » Az ellátásban résztvevő többi szervezet, illetve szakember (pszichoterapeuta, szociális munkás, jogász) értesítése, az esetkezelő hálózat felállítása.
- » Orvosi láttelel, igazolások kiállítása az igazságügyi eljárások, valamint a rehabilitáció (táppénz, az áldozatsegítő szolgálat szolgáltatásainak igénybe vétele, esetleges kártérítési eljárás) céljaira.

Minden, a szexuális erőszakkal összefüggő orvosi vizsgálat esetén

Az átélt erőszak súlyosságát mérlegelve kiemelt figyelmet kell fordítani az áldozat és gyermekei veszélyeztetettségére. Különösen igaz ez, ha párkapcsolaton belüli erőszakról, illetve ha gyerek ellen családtag által elkövetett szexuális visszaélésről van szó. Ezért, bár a következő kérdések nem közvetlenül a páciens aktuális egészségügyi állapotának felmérését szolgálják, testi és lelki épségének kockázatai szempontjából feltétlenül keressünk rájuk választ.

- » Van-e otthon fegyver? Sor került-e halálos fenyegetésre? Fegyveres fenyegetésre?
- » Az erőszakot követő pszicho-traumatikus állapot miatt nincs-e veszélynek kitéve az áldozat élete (van-e otthon méreg, gyógyszer, fegyver? beszél-e ilyesmiről?), nem viselkedik-e egészségét, társadalmi életét vagy karrierjét veszélyeztető módon (balesetek, szerhasználat)?

A veszélyeztetett helyzetet fel kell számolni (hatóság – rendőrség – értesítése, segítségnyújtás szervezése, menedékhelyre, esetleg kórházba juttatás), fel kell mérni az erőszak orvosi, nőgyógyászati, pszichológiai következményeinek a súlyosságát, meg kell győződni arról, hogy az áldozat el tudja-e látni a gyermekeit.

Fel kell tudni ismerni, ha az áldozat speciális terápiára szorul (pl. PTSD esetén). Ha páciensünk még nem kész arra, hogy pszichiáterhez vagy pszichológushoz forduljon, címeteket, elérhetőségeket kell adni neki, érdemes biztatni, hogy tünetei kezelhetők, s hogy végérvényesen meg lehet szabadulni tőlük.

Itt hívjuk fel a figyelmet, hogy a veszélyben lévő ember el nem látása a Büntető Törvénykönyv alapján foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vagy segítségnyújtás elmulasztása címen büntetőjogi felelősségre vonás tárgyát képezheti. Ugyancsak fontos tudni, hogy súlyos bűncselekmény gyanúja esetén a szakmai titoktartás kötelme nem akadályozhatja a feljelentés megtételét. A gyermekvédelmi törvény 136. szakasza alapján a gyermek személyazonosító adatai, továbbá az egészségi állapotára és vagyoni viszonyaira vonatkozó adatok továbbíthatók a rendőrségnek, az ügyészségnek, a bíróságnak, az igazságügyi szakértőnek bűnüldözés és bűnmegelőzés, illetve bírósági eljárás lefolytatása céljából.

Az egészségügy szociális feladatai (kórházi, rendelőintézeti szociális munkás)

Veszélyeztetettség esetén az áldozattal együtt dolgozzunk ki biztonsági tervet²⁷.

- » El kell képzelni a bekövetkező vészhelyzetet, s végig kell gondolni: hogyan lehet menekülni?
- » Hogyan kell riasztani a rendőrséget? Hová lehet menekülni?
- » Kinek kell szólni előre? Az áldozatnak rendelkeznie kell minden fontos telefonszámmal (pl. rendőrség, szomszédok, család, barátok, segítő szervezetek). Beszéljük vele végig, melyik kapcsolat milyen helyzetben mennyire bizonyulhat hasznosnak.

Segítsünk az áldozatnak abban, hogy megértse, mi történik vele. Ismerje fel, hogy ő erőszak áldozata, s hogy tünetei ebben a helyzetben „normálisak” és szokásosak, segíteni kell őt a méltósága helyreállításában, abban hogy ne önmagát vádolja a történetekért, hogy ne szégyenkezzen, s hogy hatékonyabban küzdjön meg esetleges veszélyes viselkedési és magatartásformáival.

Segítsünk neki felismerni és átlátni az erőszak rendszerét, hogy amennyire lehet képes legyen megvédeni magát tőle, hogy jelezni tudja, ha erőszakot tapasztal, s hogy ne lehessen immár manipulálni őt.

Az egészségügyi intézmény – annak érdekében, hogy a páciens megkapja a szükséges összehangolt segítséget – vegye föl a kapcsolatot a többi ellátó szervezettel, elsősorban a szociális ellátással. Ugyanakkor a gondozás folyamatosságának biztosítása céljából tekintettel kell lenni a páciens jogi-igazságszolgáltatási és adminisztratív teendőire is.

A szexuális erőszak áldozataival foglalkozó szakemberek ne dolgozzanak egyedül: alkossanak hálózatot, szervezzék meg az esetek közös megbeszélését, a rendszeres gondolat- és tapasztalatcserét. Az erőszak áldozataival folytatott munka rendkívül nehéz tud lenni, a legfelkészültebb szakembernek is segítségre, támogatásra lehet szüksége.

Látlelet a szexuális erőszakról – alapelvek

A látlelet kiállítása – amennyiben a páciens ezt kéri – nem utasítható vissza, ez jogilag és etikailag egyaránt kötelező minden orvosra nézve. Még akkor is, ha az áldozat nem akar eljárást indítani, hasznos a látlelet elkészítése, később, egy esetleg ismétlődő erőszakot követő büntetőeljárásban szükség lehet rá.

A látlelet sem nem tanúvallomás, sem nem ítélet. Az orvos feladata nagy részletességgel és szakszerűen leírni, amit a vizsgálat során tapasztal. Az orvosnak nem dolga eldönteni, hogy történt-e erőszak vagy sem, ellenben le kell írnia, ha a páciens azt állítja, hogy erőszak történt, fizikai erővel vagy fenyegetéssel, vagy más módon. Nem az orvos feladata eldönteni, hogy a megvizsgált személy igazat mond-e vagy sem.

²⁷ Biztonsági terv: lásd a II. mellékletben.

A látlet felvétele²⁸:

- » Följegyezzük az áldozat személyes adatait, a látlet felvételének helyét, idejét.
- » Az áldozat beszámolóját pontosan követve leírjuk az eseményt, annak helyét, idejét – ha kell, idézőjelesen az ő kifejezéseit alkalmazva -, az előzményeket stb.
- » Részletesen leírjuk az összes észlelhető megfigyelt sérülést (pl. a szorítás nyomát a bőrön, vagy a megtépett hajzatot is), azok állapotát, keletkezési idejét, az erőszakeménnyel való lehetséges összefüggésüket, de regisztráljuk a sérülés szintjét el nem érő nyomokat is (megtépett ruházatot stb.)
- » Részletesen rögzítjük az áldozaton megfigyelhető, az erőszakélménnyel összefüggésbe hozható pszichikai tüneteket (más néven: poszttraumás stressz-tünetek), mint például zavar, rettegés, apátia, depresszió, megriadási reakciók, bűntudat, önvád, szégyen, emlékezetkiesés, beszűkülés stb.
- » Aláírás és keltezés után még hozzá kell tenni, hogy a dokumentumot kinek (az érintettnek vagy a rendőrségnek stb.) a kérésére állították ki, és hogy a dokumentum eredetije hol vehető át.
- » A szexuális erőszakról készített orvosi látlet – azon esetekben, amikor az áldozat és az elkövető között családi, rokon vagy partnerkapcsolat áll vagy állt fenn – az ideiglenes távollatást elrendelő rendőri határozat alapja is lehet. Erről az áldozatot tájékoztatni kell, és segítségére kell lenni az eljárás kezdeményezésében (ez ugyanis az első lépés lehet az áldozat és hozzátartozói biztonságának megteremtéséhez).

Táppénzigazolás

A szexuális erőszakot átélt személy az esetek jelentős többségében egy ideig még nem képes dolgozni menni. A vizsgálatot végző orvosnak igazolást is ki kell állítania, amelynek alapján a családorvos betegszabadságra küldheti, majd táppénzbe veheti az áldozatot. Az orvos által az átmeneti munkaképtelenség időtartamára vonatkozó megállapítás ugyancsak alapját képezheti egy későbbi igazságügyi eljárásnak. Ezért ezt sem szabad elmulasztani rögzíteni.

Jelzési kötelezettség

Az orvos és az egészségügyi személyzet (ahogy minden, az áldozattal kapcsolatba kerülő szakember) **köteles gondoskodni az erőszak megállításáról**, ha kell, a rendőrségnek szóló jelzéssel,²⁹ vagy az áldozat biztonságos helyre juttatásában való közreműködéssel. A szakmai titoktartás kötelezettségét a veszélyhelyzet felülírhatja.

Ugyanakkor a személyes adat, információ továbbítása szigorúan csak az áldozat érdekét szolgálhatja – különösen, ha gyermekről van szó. Alapelv, hogy a gyermeket ért sérelem esetén a szülőt, gondviselőt kell elsősorban értesíteni,³⁰ kivéve, ha ez az információátadás sérti a gyermek érdekét, például, ha a feltételezett elkövető a gyermek törvényes képviselője.

²⁸ A látlet készítését a hatályos törvények és szakmai előírások hiányosan szabályozzák. A kötelező formanyomtatvány (lásd a III. mellékletben) csak korlátozottan alkalmas a sérültek állapotának részletes és a későbbi büntetőeljárás eredményességét is segítő leírására. Bővebb tájékoztatás: <http://www.hazijogorvos.hu/content/view/413/81/>

²⁹ Így a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távollatásról szóló 2009. évi LXXII. törvény szerint az erőszak megelőzése érdekében jelzési és együttműködési kötelezettség terheli az egészségügyi szolgáltatókat is.

³⁰ A gyermekvédelmi törvény 33. §-a rendelkezik a tájékoztatási kötelezettségekről.

A **gyermekvédelmi törvény 136.** szakasza alapján a gyámhatóság és a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végző szervezet alkalmazottja és vezetője, a gyermek és az őt nevelő szülő, vagy más törvényes képviselő tartózkodási helyére vonatkozóan megtagadhatja a szülő tájékoztatását, illetve korlátozhatja a szülő iratbetekintési jogát, ha

- 1) a szülő ellen gyermeke vagy a gyermeket nevelő másik szülő sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt büntetőeljárás van folyamatban, annak jogerős befejezéséig;
- 2) a szülő ellen gyermeke vagy a gyermeket nevelő másik szülő sérelmére elkövetett hozzátartozók közötti erőszak miatt ideiglenes megelőző távoltartó határozat vagy megelőző távoltartó határozat iránti eljárás van folyamatban, a távoltartás időtartamáig.

Az egészségügyi személyzet és az együttműködő szakmai team felelőssége, hogy az erőszak áldozatának védelmében ésszerűen kezelje a titoktartás szabályait.

Gyermek veszélyeztetettsége, avagy gyermek ellen bizonyítottan elkövetett visszaélés esetén a **gyermekvédelmi törvény 17. szakasza** értelmében a bűncselekmény vagy a veszély színhelye szerint illetékes rendőrséget, illetve gyermekjóléti szolgálatot kell értesíteni. A törvény alapján az eljáró szociális vagy egészségügyi szakemberek részei a gyermekvédelmi jelzőrendszernek, aminek a hatékony működését együttműködési megállapodások, kidolgozott eljárásrend, közös képzések és rendszeres, begyakorolt együttműködés segítheti. **A gyermek veszélyeztetettségének, illetve az erőszak továbbfolytatódásának megszakítása, a gyermek biztonságba helyezése minden mást megelőzően fontos, alapvető, elsőrendű feladat.**

Pszichiáter, pszichológus, pszichoterapeuta

Alapelvek

A szexuális erőszak áldozatának pszichológiai ellátása lényegében pszichoterápiát igényel, de az első fázisban, a sürgősségi beavatkozás szakaszában elsősorban **az áldozat biztonságáról kell gondoskodni.**

Mindent meg kell tenni az öngyilkosság, illetve az ismétlődő erőszak elkerülése érdekében.

Szükség lehet gyógyszeres kezelésre a pszichés gyötrelmek és a szorongásos depresszió tüneteinek mérséklése, a traumatikus emléketörések és a velük járó szenvedés csökkentése érdekében.

Fel kell tární és kezelni kell az áldozat esetleg önmagára nézve kockázatos, hátrányos viselkedési és magatartásformáit.

Az **öngyilkosság veszélyének feltárása** érdekében beszéljünk vele erről, tegyünk fel neki ezzel kapcsolatban pontos kérdéseket, tisztázzuk, kik a bizalmi és biztonságot nyújtani képes személyek az áldozat körül. Szükség esetén intézkedjünk a kórházba utalásról, ha pedig kell, tegyünk a környezetében lévő kiskorúak, illetve ellátandó személyek érdekében jelzést.

Lehetséges, hogy a **hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény** értelmében **távoltartást** kell a rendőrségnél kezdeményezni, vagy szállásról kell az áldozat számára gondoskodni annak érdekében, hogy a biztonsága azonnal garantálható legyen.

Amennyiben az áldozat (főltéve, hogy nagykorú) nem kívánja elhagyni az erőszakos környezetet (család, munkahely stb.), akkor is ki kell vele együtt dolgozni egy menekülési és **biztonsági tervet**³¹, áttekinteni a veszélyes helyzeteket, a manipuláció, a veszélyeztetés elleni védelem lehetséges eszközeit, előnyben részesítve a bizalmi és biztonságot nyújtó személyekhez fűződő kapcsolatait.

Az áldozat átélt erőszakkal kapcsolatos következményes addiktív viselkedésének (alkohol, drog, dohányzás) kezelése érdekében adjunk meg neki minden lehetséges információt a pszichotraumáról, külön elmagyarázva neki annak neurobiológiai összefüggéseit, valamint az ezzel kapcsolatban általában sikerrel alkalmazott terápiákat.

A pszichés szenvedés csökkentése érdekében szó lehet tehát átmeneti gyógyszeres terápiáról, a fizikai fájdalmak leküzdését pedig **a hatékony fájdalomcsillapítás mellett** elő lehet segíteni például relaxációval vagy hipnózissal is.

A módszerekről általában

Sokféle pszichoterápiás eljárást lehet alkalmazni, helye lehet rövid szupportív vagy hosszabb távú dinamikus terápiának (bár ma Magyarországon a gyakorlatban nehezen elérhetőhosszú távú dinamikus terápiára nyújtott OEP-támogatás) .

Nem ugyanazt az eljárást kell azonban alkalmazni akkor, ha egyszeri, időben elszigetelt, egy-két alkalommal bekövetkezett, vagy ha folytatódó, ismétlődő, vagy éppen ma is folyamatosan zajló erőszakkal állunk szemben. Az egyszeri erőszak következményeinek kezelésére, különösen, ha az esemény után viszonylag hamar sor kerül rá, egy pár ülésből álló terápia elég lehet, és hatékonyan segíthet az áldozatnak abban, hogy felülkerekedjen a traumatizált emlékezeten és a PTSD-n.

Abban az esetben azonban, amikor az erőszak folytatódó, ismétlődő, különösen akkor, ha a gyermekkorban került rá sor (pl. incestus), más a helyzet. Segíteni kell a páciens, hogy megszabaduljon „traumás személyiségétől”, amely pszichotraumatikus tünetegyüttese köré épült föl, segíteni kell őt, hogy fokozatosan, türelmesen „hatástalanítsa” a traumatikus emlékezeten – ami speciális és hosszantartó terápiát igényel.

A pszichoterápiás kezelés keretei

Kompetens, vagyis a pszichotraumatológiás specializáció mellett a szexuális erőszakra vonatkozó széles körű ismeretekkel és terápiás gyakorlattal, valamint gender-szemlélettel³² rendelkező **terapeutára** van szükség.

A terápia központjában az erőszak és annak pszichotraumatikus következményei kell, hogy álljanak (vagyis nem valamely kísérő vagy következményes probléma, például az áldozat alkoholizmusa).

A terapeuta bánjon a pácienssel tisztelettel, jóindulattal, biztonságosan, fölérendeltség nélkül, egyenrangúan, hallgassa meg őt értő füllel, empátiával. A terapeutának nem dolga

³¹ Lásd a II. mellékletben.

³² A mai Magyarországon idegenül hangzik ugyan, de nem érdemes elhallgatni: a haladó szemléletű országokban a szexuális erőszak áldozataival foglalkozó terapeutától elvárják, hogy a nemek társadalmi egyenlőtlenségeire vonatkozó ismeretekkel rendelkezzen, s hogy a szexuális erőszakot a nők elleni nemi alapú erőszak-fajták egyikeként értelmezze.

sem megítélni, sem nevelni a páciens. Ellenben hinnie kell neki, mellette kell állnia, támogatnia kell őt, és olyan eszközökkel kell ellátnia, amelyek segítik őt, hogy jobban megértse önmagát, saját reakcióit, érzéseit, viselkedését, jobban értse saját történetét, és az erőszak elkövetőjének a stratégiáját és módszereit: ezek segítik végső soron abban, hogy fel tudjon szabadulni.

A terápia elsőrendű céljai közé tartozik, hogy a páciens megszabaduljon a traumatikus emlékezettől s a hozzá kapcsolódó tünetegyüttestől (PTSD); hogy visszaszerezze önbecsülését, önértékelését; hogy az átélt erőszak immár ne személyisége egy alkotóeleme, csupán személyes története része legyen; s hogy jobban átlássa az elkövetői stratégiákat, hogy a továbbiakban nagyobb eséllyel kerülje el ezeket. Szakemberként az áldozatot abban kell segíteni, hogy ne fogadja el az erőszakot mint elkerülhetlent. Abban kell megerősíteni őt, hogy az erőszakra nincs mentség.

Tudatosítsuk az áldozatban, hogy **az erőszakért az elkövető felel**, akinek módjában áll szakember segítségét kérni annak érdekében, hogy el tudja hagyni az erőszakos viselkedést.

Szociális szolgáltatás, gyermekvédelem

Általános információ

A szexuális erőszak áldozatát a nemi alapú erőszak áldozataként kezeljük. Ezért – az első kapcsolatfelvételkor lehetőleg mindig, más esetben az ügyfél igényeit figyelembe véve – mindenki számára lehetővé kell tenni, hogy nő legyen, aki vele foglalkozik.³³

A szolgáltatás ideológiailag semleges. Ez nem csupán azt jelenti, hogy az Egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló **2003. évi CXXV.** törvény rendelkezései irányadóak, de azt is, hogy a szolgáltatás semmiféle ideológiai, politikai, vallási viselkedést, magatartást, jelzést nem kíván meg a munkatársaktól, az ügyfelektől vagy az együttműködő partnerektől. A vallási, ideológiai, politikai beállítódással kapcsolatos mindennapi súrlódások elkerülését az intézmények házirendjei, belső szabályzatai szabályozzák.

Hatékonyan szolgálná a szexuális erőszak áldozatainak ellátását, ha a szolgáltató- és ellátó intézmények működtetésének és állami támogatásának feltételeit szabályozó törvények utalnának a szexuális erőszak áldozatainak speciális igényeire, szükségleteire is, s ha megemlítenék egy ilyen vagy hasonló protokoll, szabályzat szükségességét is. Jogszabálynak kéne rendelkeznie arról is, hogy egy-egy feladatot, tevékenységet csak együttműködési megállapodásokkal szabályozott keretek között lehet végezni.

Célszerű lenne, ha miniszteri rendelet vagy országos főkapitányi utasítás szabályozná a rendőrség együttműködésének kereteit, feltételeit az áldozatokat ellátó önkormányzati, civil vagy egyházi szervezetekkel.

Javítaná az ellátás hatékonyságát, ha az egyes eljárási szabályok rendre kitérnének arra is, hogy mi a teendő, ha akár az áldozat, akár az erőszak tanúja gyermek.

Az ellátórendszer működése

A szexuális erőszak áldozatával találkozó intézmény lehet

- » Utcai szolgálat
- » Alacsonyküszöbű szolgáltató helyek, segélyvonalak, hajléktalanszállók
- » Menedékhelyek (shelterek), különféle biztonságos szálláshelyek, kiléptető lakások
- » Ambuláns ellátóközpontok (pszichológiai, jogi, szociális, egészségügyi szolgáltatás, tanácsadás)
- » Családsegítő szolgálatok
- » Gyermekjóléti szolgálat
- » Rendőrség, ügyészség, bíróság
- » Nevelőotthonok
- » Jegyző, gyámhatóság
- » Civil jogvédő szervezetek, jogsegélyszolgálatok

³³ Hacsak az ügyfél nem tiltakozik, ezt a szexuális erőszak férfi vagy fiú áldozatai esetében is érdemes követni, mert az elkövető ilyenkor is többnyire férfi.

A működés körülményei

Az ellátó szervezetek a feladat elvégzéséhez szükséges infrastruktúrával, felszereléssel, személyzettel és szabályzatokkal kell rendelkezzenek.

- » **Helyiség:** biztonságos fogadóhelyiség az alapszükségletek kielégítésére alkalmas felszereléssel: telefon, postacím, fűtés, takaró, alapélelmiszerek stb. (ezekre akkor is szükség van, ha nem otthont nyújtó ellátásról van szó). Internettel, telefonnal, mobiltelefonnal ellátott személyzet, külön szoba a meghallgatáshoz.
- » **Speciálisan képzett személyzet** (a szexuális erőszak áldozatának speciális helyzetére, lelki és egészségi állapotára, igényeire, szükségleteire vonatkozó ismeretek, az erőszak társadalmi hátterének – nemek egyenlőtlensége – ismerete), rendszeres továbbképzés, szupervízió.
- » **A szervezet etikai szabályzata** tartalmazza a speciális áldozatokkal való bánásmód alapelemeit, a szervezeti és működési szabályzat az épület fizikai-műszaki biztonságosságán túl is gondoskodik mind az ellátók, mind az ellátandók biztonságáról (kit nem lehet beengedni, kit mikor kell értesíteni stb.). Az etikai szabályzat és az SZMSZ nyilvános.

Együtműködés, vezetés, felelősség, képviselő

A szexuális erőszak áldozatai hatékony és komplex ellátása érdekében a különböző szociális, egészségügyi és rendészeti intézmények egymással együttműködnek.

Az együttműködés lehet rendszeres, rendszertelen, szabályozott, informális.

- » A szervezetek általánosan érvényes **etikai szabályzatban** vagy konkrét, felek közötti megállapodásban is rögzíthetik az együttműködés tartalmi részleteit, azt például, hogy milyen feltételekkel irányíthatnak egymáshoz ügyfeleket, az ügyfél milyen esetben utasítható vissza, s ilyenkor mi a teendő vele.
- » A civil, egyházi ellátó szervezetek és a rendőrség között írott és rendszeresen ellenőrzött, felülvizsgált **együtműködési megállapodásokat** kell kötni, hogy a bűncselekmények áldozatai vagy tanúi a hatóságok számára is megnyugtató bánásmódban részesüljenek, elhelyezést nyerjenek, és hogy biztosítani lehessen a hatósági eljárások során a másodlagos-harmadlagos viktimizáció³⁴ lehetőség szerinti elkerülését.
- » Az együttműködési megállapodásokban kell rögzíteni az **adatkezelésre vonatkozó közös szabályokat**: az adatok átadását, átvételét, gyűjtését és közzétételét, egyrészt annak érdekében, hogy a hatóságok biztosak lehessenek az együttműködés keretében kiadott adatok törvényes kezelésében, másrészt pedig, hogy a hatóságokkal folytatott együttműködés ne veszélyeztesse az áldozatokkal foglalkozó szervezetek ügyfeleikkel kialakított bizalmi viszonyát.
- » Együtműködési megállapodásban kell rögzíteni a **gyermekvédelmi jelzőrendszer (Gyermekvédelmi törvény 17. §)** tagjainak feladatkörét, a **munkamegosztást**, az adat- és információkezelés szabályait, az értesítési kötelezettségeket, az esetleges mulasztások szankcióit, az esetmegbeszélések rendjét, az esetek dokumentálásának módját, a hatékony együttműködést elősegítő rendszeres tréningek szervezését, a monitoringot, valamint a szupervíziót.

³⁴ Lásd a mellékelt fogalomtárat.

- » A szexuális erőszak áldozatait ellátó szervezetek tehát, ha csak lehetséges, együttműködési megállapodások keretében dolgoznak együtt más, egészségügyi, jogi, szociális tevékenységet végző szakemberekkel, intézményekkel. E megállapodások keretében rendelkeznek arról is, hogy a szervezet számára rendszeres jogi, pszichológiai és egészségügyi szolgáltatást végző szakemberek – az állandó stáb tagjai mellett az ideiglenesen vagy részfoglalkozásban, esetleg a munkáltató részéről kötött együttműködési megállapodás keretében az ellátó szervezethez kihelyezett munkaerőként vagy önkéntesként – **speciális képzésben** részesülnek, hogy megismerjék és megértsék az áldozatok közös nehézségeit, felismerjék speciális problémáikat és tüneteiket, megértsék jelzéseiket, és képesek legyenek valódi, hatékony segítséget nyújtani nekik.

Specializáció

- » A szexuális erőszakkal különféle szervezetek foglalkozhatnak: lehetnek csak gyermekekkel, csak felnőttekkel, csak külföldiekkel foglalkozó intézmények, lehetnek csak utcai, csak telefonos, csak személyes és csak egészségügyi segítséget nyújtó szolgáltatások. **Törekedni kell arra, hogy a területi igényeknek megfelelően lehetőleg minden szolgáltatás álljon rendelkezésre.**
- » Az ügyfelek felvételekor – a szervezetek szakmai specializációja által megszabott kereteken belül – **semmilyen megkülönböztetés nem alkalmazható**: sem vallása, sem szexuális orientációja, sem etnikai, nemzeti hovatartozása stb.³⁵ alapján nem lehet kizárni valakit a szolgáltatásból. Minthogy a szexuális erőszak nemi alapú erőszak, az ellátottak többségének sajátos szükségleteire tekintettel előfordulhat azonban bizonyos intézményekben (például egy shelterben) a férfi ügyfelek felvételének kizárása vagy legalábbis korlátozása.

Az ügyfelekkel folyó munka

Elérhetőség

A szexuális erőszak áldozatait ellátó szervezetek a titkosság, illetve közvetlen hozzáférhetőség különböző formáit alkalmazzák.

- » Az utcai segítők és **az alacsonyküszöbű szolgáltatások általában közvetlenül hozzáférhetők**, telefonszámukat, címüket rendszeresen hirdetik, szórólapok, internetes honlapok tudósítanak róluk. Az információs anyagok lehetőleg tartalmazzák, hogy pontosan ki fordulhat a hálózat tagintézményeihez. E leírásoknak pontosnak, körülhatároltnak és közérthetőnek kell lenniük. A szolgáltatókat az ügyfelek akár saját kezdeményezésükre is felkereshetik. Ugyanakkor az alacsonyküszöbű szolgáltatást már a potenciális ügyfelekkel találkozó egyéb szolgáltatók (iskola, orvos, médiumok, bizonyos esetekben a rendőrség) is ajánlhatják a rászorulóknak. Számolni kell azzal, hogy az ügyfelet rokon, barát, segítő kíséri.
- » Más szervezetek **csak telefonon vagy interneten** történt jelentkezés alapján érhetők el, valamint a társszervezetek is (szintén előzetes egyeztetéssel) küldhetnek ügyfelet.
- » A rendőrség **indokolt esetben fokozottan biztonságos intézménybe** küldi, juttatja a bűncselekmények áldozatait, tanúit, illetve azokat a külföldi áldozatokat, akiknek más módon nincs lehetőségük Magyarországon tartózkodni. A rendőrség – a nemzetközi egyezményekben foglalt eseteken kívül – nem követelheti segítsége ellentételezésekként a nyomozásban, felderítésben, büntetőeljárásban való

³⁵ Lásd az egyenlő bánásmódról szóló törvény rendelkezéseit

együttműködést sem az áldozattól (tanútól), sem az együttműködő szervezet munkatársától.

Az ellátás módja, eszközei

Az ellátó szervezet **nem erőlteti rá a segítséget az áldozatra, illetve rászorulóra**, mivel a szolgáltatás sikerének fontos feltétele a támogatás önkéntes elfogadása. **Kivétel ez alól a gyermekkorú áldozat**: az ő esetében a gyermekvédelmi törvény meghatározza a veszélyeztetettség megelőzéséhez és megszüntetéséhez szükséges intézkedéseket. . Más esetekre a társszervezetek tevékenysége nyújt megfelelő keretet: a komolyabb segítség elfogadására nem kész ügyfelek alacsonyküszöbű szolgáltatásokban részesülhetnek.

Az ellátás a szóbeli információ nyújtástól a tartós személyes kapcsolaton és bizalmon alapuló terápiás munkáig, és a hasonlóan bizalmi alapú jogi képviseletig terjedhet. A szervezetek együttműködésének legfőbb értelme éppen az, hogy egymásra támaszkodva az ügyfél igényeinek, szükségleteinek, ízlésének leginkább megfelelő segítő szolgáltatást kínálhassák.

Az ügyfél felvétele

A szolgáltatás alapvonásai közé tartozik az ítélkezés-mentesség, az áldozat hibáztatásának elkerülése, utasítások, elvárások helyett információ-megosztás, az áldozat helyzetének (fizikai, érzelmi, anyagi biztonságának) felmérése, annak vizsgálata, hogy az áldozatnak vannak-e terveik, ha igen, mire irányulnak, ha nem, akkor mit vár a szolgáltatótól.

Néhány alacsonyküszöbű szolgáltatástól eltekintve (pl. segélyvonal) a szolgáltató munkatársa (ez általában egy asszisztens vagy szociális munkás) és az ügyfél között folytatott személyes beszélgetés (első interjú) alapján dől el, milyen szolgáltatást kínálnak az igénybe vevőknek. Ha telefonon vagy másik szervezetnél vették fel a kapcsolatot az ügyféllel, közlik vele az őt fogadó szervezet címét, a munkatárs nevét, a rendelkezésre álló időt, és tájékoztatják, miképp készülhet fel leghasznosabban a találkozóra (pl. hivatalos iratok előkészítése). Kívánatos, hogy a megbeszélésre a lehetőségekhez mérten egy héten belül, krízis esetben azonnal sor kerüljön.

A személyes kapcsolaton alapuló munka elengedhetetlen feltétele a szolgáltató szervezet többi munkatársából alakított team³⁶ felügyelete. Minden esetet az ügyféllel személyesen foglalkozó munkatárs javaslatára a team által jóváhagyott, figyelemmel kísért és dokumentált gondozási terv alapján kezelnek. Amennyiben akár az asszisztens, akár a szociális munkás úgy ítéli meg, hogy az ügyfél problémáját nem az a szervezet képes a legkompetensebben megoldani, a szervezetek közötti formális vagy informális megállapodások figyelembevételével a hatékony továbbirányítás elveinek megfelelő módon (megfelelő információkkal, más intézmény nevében feladatot nem vállalva, illetve ígéretet nem téve stb.) az ügyfelet más intézményhez vagy szakemberhez irányítja.

A továbbirányítás feltétele, hogy a munkatárs az ajánlott intézmény profilját ismerje, annak szakmaiságáról előzetesen a tőle elvárható módon meggyőződjék, az ajánlott intézmény határait ismertesse; szükség esetén lépjen kapcsolatba az ajánlott intézménnyel, és lehetőség szerint győződjön meg arról, hogy a továbbirányítás hatékony lesz, illetve volt.

³⁶ Lásd a fogalomtárat.

A szolgáltatás tartama

Speciális esetektől (veszélyeztetett kiskorú, idegenrendészeti ellenőrzés alatt álló személy) eltekintve **az ügyfél szabadon felhagyhat a segítség igénybevételével**. A távozás és az újra jelentkezés – kivéve, ha ezzel súlyosan zavarja a többi ügyfél ellátását –, minthogy a traumatizált áldozat viselkedésének ismert jellemzői közé tartozik, önmagában nem lehet indoka az ügyfél szolgáltatásból való kizárásának.

Egyebekben a szolgáltatók, a javasolt jogszabályok rendelkezéseinek figyelembevételével, a szexuális erőszak áldozataira jellemző szükségletek szerint alakítják ki a gondozásban tölthető idő kereteit. Ezt azért fontos itt megjegyezni, hogy például az otthont nyújtó intézmények szabályzatukban is számoljanak a családon belüli, illetve párkapcsolati, s az ezeken belül előforduló szexuális erőszak áldozatának sajátos igényeivel, elsősorban azzal, hogy az áldozat a büntetőeljárás ideje alatt is³⁷ biztonságban élhessen.

Első találkozás

Az ügyféllel való első találkozást a szociális munkás dokumentálja.

Felveszi az ügyfél adatait, valamint az ügyre vonatkozó összes olyan adatot és tényt, amelyek ismerete szükséges ahhoz, hogy a team az ügyfél ügyében döntést tudjon hozni. A dokumentációban a munkatárs kitér az ügyfél ellátásának általános és speciális (adott ügyre vonatkozó) kívánatos, szükséges és lehetséges céljaira, valamint ismerteti a kezelési tervet. Ismerteti a szolgáltatásokat, illetve megegyeznek a kapcsolattartás módjáról.

- » Az ügyféllel történő első beszélgetésben legalább a következők feltérképezését el kell végezni:
- » az ügyfél biztonságban van-e
- » igényel-e jogi ellátást
- » igényel-e orvosi ellátást, esetleg szükséges-e orvoshoz kíséreni
- » igényel-e pszichológiai ellátást
- » a mentálhigiénés ellátáson túl igényel-e mást is
- » igényel-e bármely intézményi szolgáltatást, ha igen, azt a szolgáltató tudja-e biztosítani
- » képes-e az ügyfél ügyeinek önálló vitelére
- » képes-e az ügyfél érdekeinek önálló (nem jogi jellegű) képviselésére a mindennapi életben
- » rászorul-e az ügyfél ingyenes jogi ellátásra (amennyiben nem, az nem feltétlenül zárja ki őt a jogosult ügyfelek köréből!)
- » rajta kívül vannak-e más veszélyeztetett családtagok
- » szükséges-e távollátás elrendelésének kezdeményezése
- » vannak-e az ügyfélnek elképzelései arról, hogy hogyan kívánja a helyzetét megoldani
- » vannak-e elképzelései arról, hogy milyen segítséget szeretne kapni
- » összeegyeztethetők-e ezek az elképzelések a szolgáltató feladataival
- » van-e valaki a környezetében (bántalmazó partner, futtató stb.), aki közvetlen veszélyt jelent akár rá, akár másokra nézve a közeljövőben.

³⁷ Az otthont nyújtó átmeneti szolgáltatások nálunk a párkapcsolati (ún. családon belüli) erőszak áldozatainak ellátását jelenleg nem tekintik önálló szakmai feladatnak, ezért egyebek között az ellátáshoz általában szükséges idő meghatározásakor nincsenek tekintettel az esetleges büntetőeljárások tartamára, ami pedig itthon több évet is ki szokott tenni.

Sürgősségi intézkedések

Az első találkozás során az alábbi sürgősségi intézkedésekre kerülhet sor:

- » rendőrség, mentők értesítése
- » válságtanácsadás, támogatás a biztonság érdekében, biztonsági terv készítése
- » a krízis-szálláshely értesítése a speciális szükségletű kliensek fogadása érdekében
- » szükség szerint azonnali személyes kíséret nyújtása rendőrségi meghallgatáshoz, láttelelvételhez és egyéb orvosi ellátáshoz, krízis-szálláshelyhez vagy egyéb biztonságos szálláshoz
- » kapcsolatfelvétel az ellátó intézménnyel, krízis-szálláshellyel
- » sürgősségi jogi tanácsadás

Az ügyféllátás folyamata

Az első találkozást követő együttműködés az ügyfél és a szolgáltató között már az egyes ellátó intézmények rendjét követi.

1. Az alacsonyküszöbű szolgáltatásoktól eltekintve ezt általában **szerződés, megállapodás** keretei között teszik, amelyben a felek meghatározzák, hogy a szolgáltató mire nézve vállalt kötelezettséget, valamint ismételten meg kell állapodni a kapcsolattartás módjában. A munkatársnak tudatában kell lennie annak, hogy lehetséges, hogy az ügyfél csak bizonyos korlátok között képes a szerződésben vállaltaknak megfelelni. Előre biztosítani kell tehát az ügyfelet arról, hogy önmagában ez a tény nem ok a szolgáltatások korlátozására.

2. Az ügyfél-ellátás során az ügyfél a következő **nem sürgősségi szolgáltatásokban** részesülhet:

- » a sürgősségi esetek utánkövetése, amennyiben az ügyféltől származó adatok alapján ez kivitelezhető (telefonon, esetleg személyes látogatással, a szerződésben foglaltaknak megfelelően),
- » komplex tanácsadás (az őt ért erőszak természetére vonatkozó speciális információk átadása, a biztonság felmérése és központba helyezése),
- » a szociális munka lehetőségeinek igénybevételeivel való támogatás,
- » jogi tanácsadás,
- » jogi képviselő megszervezése, a képviselő ügyvéd munkájának elősegítése (pl. tárgyalásra kísérés, beadványszerkesztés), esetmegbeszéléseken való részvétel,
- » az ügyben együttműködő személyek (jogász, pszichológus, szociális munkás, más intézmény/szervezet munkatársa stb.) közötti kapcsolattartás, információ-megosztás,
- » rövid távú pszichoterápia,
- » lehetőség szerint s amennyiben az ügyfél ezt igényli, hosszú távú rehabilitációs célú terápia biztosítása, az esetleg szükséges külső szakemberek bevonása (orvos, pszichológus, pszichiáter).

Az ügyféllátás szervezeti keretei

Az ügyféllátás fő színtere a team, amely korlátozódhat az ügyfelet épp ellátó szervezet munkatársaira, de intézményközi együttműködés esetén értelemszerűen tartalmaznia kell a társintézmények munkatársait is. Ugyanakkor egy ügyfélért egy munkatárs a fő felelős, aki dönt arról, hogy mikor van szükség egyéb szakember bevonására.

Az ellátó szervezetre vonatkozó általános előírások

1. Esetmegbeszélést legalább hetente egyszer kell tartani, melyen az összes aznap tárgyalt ügygel kapcsolatban álló munkatárs részt vesz.
2. Rendszeres szupervíziót kell biztosítani, melyen az összes, ügyféllel kapcsolatban álló munkatárs, és igény, illetve beleegyezés esetén külső együttműködő szervezet munkatársa, amennyiben az együttműködést megállapodásban vállalta, részt vesz.
3. Az ügyben részt vevő, és az ellátó szervezet nevében eljáró személyekre (jogász, pszichológus, szociális munkás stb.) a belső munkatársakra vonatkozó magatartási szabályok érvényesek.

Az ügy lezárása

Egy ügy akkor tekinthető lezártnak, ha

- » az ügyfél és a szolgáltató szervezet között kötött szerződést sikerült teljesíteni;
- » az ügyfél ugyanazon ügye más módon lezárul;
- » az ügyfél kifejezett nyilatkozatával jelzi, hogy a szolgáltató közreműködésére többé nem tart igényt;
- » az ügyféllel az együttműködés ellehetetlenül (ezt részletes dokumentációval ellátott indokolt határozatban kell vele közölni);
- » az ügyféllel a szerződésben foglaltak szerint fél évig nem lehet kapcsolatot létesíteni, és az ellátó szervezet dokumentálja, hogy ezt megkísérelte;
- » az ügyfél meghal;
- » a szolgáltató szervezet megszűnik.

Az ügy lezárása után egy évvel, illetve a szerződésben foglalt más időpontban a szolgáltató az ügyfelet a szerződésben meghatározott módon **utánkövetés** céljából egyszer megkeresi. E megkeresés során a munkatárs igyekszik megtudni, hogy hogyan alakult az ügyfél sorsa, de ezen érdeklődés során is köteles megtartani az ügyféllátás során követendő alapelveket.

A lezárt ügy dokumentációját a szolgáltatást nyújtó intézmény archívumában öt évig kell megőrizni.

Egyéb szabályok, feladatok

A titoktartás szabályai

- » A szexuális erőszak áldozatait segítő szervezet vagy szakember ügyfeleinek speciális helyzete adataik fokozott védelmét követeli meg. Életük, lelki és testi épségük biztonsága érdekében ezért adataik a jogszabályokban előírtakon túl harmadik személynek nem adhatók ki, erre irányuló felhatalmazásukat az ellátórendszeren belül is fokozottan ellenőrizni kell, a dokumentációt biztonságosan kell tárolni (írásban és elektronikusan is).

- » A titoktartás házon belül, valamint az együttműködő intézményeken, illetve szervezeteken belül is kötelező: az ügyfelekről szóló információ-megosztás nem haladhatja meg az ügy ellátásához szükséges mértéket.

A nyilvánosság bevonásának szabályai

- » A szervezetben folyó tevékenységekről elsősorban az intézményvezető, illetve felhatalmazásával meghatározott más dolgozó nyilatkozhat.
- » A tudományos munka, módszertani fejlesztés, képzés számára feldolgozott adatok, információk kezelése az adatvédelmi szabályok betartásával kell történnék. A tudományos, elemzési, sajtó célra – ezen szabályok betartásával – előkészített adatok ugyanakkor nyilvánosak.
- » Az ellátó működésére, a nyújtott szolgáltatások természetére, az elérhetőségre (amennyiben nem titkos) vonatkozó információk nyilvánosak. A szervezetek etikai elvei, alapszabályzatai és az SZMSZ-ek, valamint a törvényes előírásoknak megfelelően a pénzügyi beszámolók, továbbá az esetleges (nem titkosított) együttműködési megállapodások ugyancsak nyilvánosak.
- » Az egyes személyekre vonatkozó adatok, információk nyilvánosságának lehetséges és tilalmazott módjait – a jogszabályokban és a különböző szakterületekre vonatkozó etikai szabályzatokban rögzített általános előírásokon túl – minden esetben az ügyfél hozzájárulása, illetve erre irányuló igénye dönti el. Ugyanakkor az áldozatok akár önkéntes sajtónyilatkozatainak, szerepléseinek elősegítését az ellátó szervezet, illetve szakember részéről szigorú etikai szabályokban kell korlátozni.³⁸
- » A szolgáltató szervezet munkatársának elsődleges feladata a nyilvánosság bevonása során, hogy az ügyfél érdekeit tartsa szem előtt. Így például fel kell hívnia az ügyfél figyelmét arra, hogy semmilyen ez irányú kötelezettség nem terheli, ismertetnie kell továbbá a nyilvánossággal járó lehetséges hátrányokat, illetve veszélyforrásokat, valamint azt, hogy ezek felmerülése esetén az ellátást nyújtó szervezet milyen kötelezettségeket tud (vagy nem tud) vállalni.
- » Az ellátást nyújtó szervezetek helyiségeibe, irodáiba stb. való idegenek általi betekintést kerülni kell.

Esetleges panaszokkal kapcsolatos eljárások

A szexuális erőszak áldozatait segítő szervezet vagy szakember eljárásaira vonatkozó panaszokat a fenntartó – magánszemély, civil szervezet esetén a bíróság – felé lehet benyújtani.

Az áldozat hozzátartozóinak és a vele foglalkozó szakembereknek a kezelése

Akik az áldozattal együtt élnek, akik kísérik, segítik, akik meghallgatják és megértik őt – szembesülni kénytelenek az erőszak valóságával, azokkal a majdhogynem elviselhetetlen szörnyűségekkel, amelyeket az áldozatnak meg kellett élnie. A hozzátartozókat és

³⁸ Az áldozat-ellátással foglalkozó szakembereket gyakran keresi meg a sajtó azzal a kéréssel, hogy segítsenek valamelyik ügyfelükkel interjút vagy műsort készíteni, illetve, hogy közvetítsenek az újságíró és az áldozat között. Az erőszak áldozataira jellemző, hogy a traumából való felépülés adott stádiumában kifejezetten szívesen állnak a nyilvánosság elé, hogy ezzel is segítsék sorstársaikat az erőszak elkerülésében vagy következményeivel való megküzdésben, ugyanakkor ők maguk esetleg még nincsenek egészen túl az őket ért erőszak minden következményén. Ezért különösen súlyos felelősség hárul az ellátásukkal foglalkozó szakemberekre abban, hogy igyekezzenek ettől eleinte visszatartani őket, illetve, hogy nagyon alaposan tájékoztassák őket az idő előtti nyilvánosság elé lépés esetleges káros jogi és (vagy) pszichológiai következményeiről.

szakembereket ez nagyon igénybe veheti érzelmileg, ami ellen nincsenek felvértezve, nem tudnak hirtelen nem látni, nem érezni, s ez azzal a kockázattal jár, hogy előítéletesek lesznek az áldozattal szemben. Sőt, az erőszaknak az áldozatban gyakran zavarba ejtő, érthetetlen, elbizonytalanító pszichés következményei lehetnek, amelyekre a környezet nem mindig tud felkészülni, amelyeket nem mindig tud megérteni. Előfordulhat, hogy az áldozat családtagjai, barátai, s a szakemberek, akik a vele való foglalkozás során közvetve maguk is tanúivá lesznek az áldozat által elszenvedett extrém erőszaknak, a vele járó szorongásnak és szenvedésnek, végül maguk is pszichotraumatikus tüneteket kezdenek mutatni. (A szakemberek esetében ezt hívják helyettesítő traumának.)

Eleinte ezek a pszichés következmények lehetnek PTSD-jellegűek, jelentkezhet depresszió, szorongás, öngyilkossági kísérletek, addiktív viselkedés az alkoholfogyasztástól a dohányzáson át egész a drogozásig és a veszélyeztető viselkedés egyéb formáig. Ezek a pszichotraumas zavarok kezdődhetnek azzal, hogy az áldozat idegesíti, irritálja a környezetéhez tartozó, vagy épp az ellátásával foglalkozó személyeket, de eljuthatnak egész odáig is, hogy manipulációt, erőszakot vagy kényszert alkalmaznak vele szemben.

Az erőszak áldozatainak hatékony ellátása s az általuk elszenvedett erőszak környezetükre gyakorolt traumatikus hatásainak elkerülése érdekében az áldozat ellátásával foglalkozó, illetve a környezetében élő személyeknek rendelkezésére kell bocsátani mindazon eszközöket, amelyek lehetővé teszik, hogy megértsék az erőszak következményeit és pszichés mechanizmusait. Egyben támogatást és segítséget is kell nyújtani a számukra, olyan csoportos vagy egyéni foglalkozás keretében, amelyben beszélhetnek minderről, hangot adhatnak a problémáiknak, és megtanulhatnak megküzdni ezekkel a nehézségekkel.

Mi a teendő az elkövetővel?

Terápiás jelentősége is van annak, hogy a szexuális erőszak elkövetője ne maradjon büntetlen, hogy a büntető és a polgári jog alapján is a törvény előtt kelljen felelnie a tetteiért. Erős jelzést kell kapnia arról, hogy nem volt joga erőszakot elkövetni, és hogy mindenkinek joga van a tiszteletre, a testi és lelki integritásra.

Amennyiben ezt ő maga kéri, az erőszak elkövetőjét is lehet (terápiás) segítségben részesíteni. Azonban semmiféle terápia vagy egyéb elkövetőknek szóló program nem válthatja ki, nem helyettesítheti a büntetést. Számos országban évtizedek óta folynak kísérletek a családon belüli, illetve a párkapcsolati erőszak elkövetőinek terápiájára. A tapasztalat azt mutatja, hogy az elkövetőket általában nem a terápia, hanem a szankciók tartják vissza hatékonyan az újabb erőszakcselekményektől.

Különösen indokolt lehet a kamaszkorú elkövetők terápiás kezelése, az ő esetükben azonban vigyázni kell, mert előfordulhat, hogy – szembesülve az erőszakkal, amit elkövettek, saját tapasztalataikat felidézve, – felismerve, hogy mit is okozhattak tettükkel – súlyos depresszióba esnek. Ilyenkor fennáll az önkárosítás, esetleg az öngyilkosság veszélye.

Az elkövetőknek szóló programok tervezésekor mindenekelőtt figyelembe kell venni az alapszabályt: **az erőszak áldozatainak ellátása rovására nem szabad az elkövetők támogatásába investálni.** Mind szakmai, mind etikai szempontból elfogadhatatlan komolyabb erőforrásokat fordítani az elkövetők terápiájára vagy bármilyen támogatására mindaddig, amíg az áldozatok védelméről, rehabilitációjáról nem gondoskodunk.³⁹

³⁹ NANE Egyesület-Patent Egyesület: Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre (<http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mu-fulltext.pdf>), 14. o.

Korlátozottan rendelkezésre álló forrásainkat először mindenképp az áldozatok megsegítésére kell fordítanunk, s csak ha maradt fölösleges erőforrásunk, akkor költsünk belőlük az elkövetőkre.⁴⁰

Az utóbbi évtizedekben szokás az erőszak áldozatai és elkövetői közötti konfliktusként értelmezni az erőszakot, és az erőszak megismétlődésének elkerülése, illetve az okozott károk csökkentése érdekében mediációt vagy más közvetítő eljárásokat alkalmazni az elkövető és az áldozat, esetleg más családtagok vagy szereplők bevonásával.

Szükséges itt is leszögeznünk, hogy szexuális erőszak esetén sem mediációnak, sem más közvetítő eljárásnak helye nincs.⁴¹

Az elkövető és az áldozat közötti közeledés, megbocsátás, jóvátétel, resztoráció stb. kizárólag az után kerülhet sorra, hogy a felek külön-külön feldolgozták a történeteket, az áldozat(ok) tartósan és megingathatatlanul biztonságban él(nek), a PTSD igazoltan lezajlott és az áldozat meggyógyult, és még akkor is igényét érzi, ő kezdeményezi, és szívesen vesz részt egy ilyen eljárásban. A közvetítés, a megbocsátás és/vagy a jóvátétel *előzetesen szükséges* feltétele a fentiekén kívül, hogy az elkövető a vétkét beismerje, elítélje, és felelősséget vállaljon érte.

⁴⁰ A bántalmazó férfiakat célzó programok módszereiről, kivitelezéséről és eredményességéről részletes elemzés található a NANE-Patent Szakmai módszertani útmutató 10.2 fejezetében.

⁴¹ Lásd: a Patent Egyesület mediációról szóló anyagát: <http://patent.org.hu/lep%20mediacio.pdf>

I. melléklet:

Főbb nemzetközi egyezmények, dokumentumok

Az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/>

ENSZ CEDAW Egyezmény – 19. sz. Általános Ajánlás:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom19>

ENSZ Deklaráció A Nők Elleni Erőszak Felszámolásáról:
<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f25d2c.html>

Az Európai Parlament 2009. november 26-i állásfoglalása a nők elleni erőszak felszámolásáról: (2010/C 285 E/07)
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0098+0+DOC+XML+V0//HU>

A szexuális erőszak áldozatainak jogi és egészségügyi ellátása – Irányelvek, WHO, 2003:
http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/med_leg_guidelines/en/

II. melléklet: A biztonsági terv⁴²

A „biztonsági terv” az ún. családon belüli erőszak (elsősorban felnőtt) áldozatai számára lett összeállítva. A szexuális erőszak kicsit más helyzet ugyan, de a biztonság végiggondolására ilyenkor is többé-kevésbé hasonló módszerekkel kerülhet sor, különösen akkor, ha, mint a legtöbb esetben, az áldozat és az elkövető között családi, rokon, munkatársi vagy más viszonylag közeli kapcsolat van, s ha tartani lehet az erőszak megismétlődésétől. A biztonsági terv alkalmazása nem helyettesíti a büntetőeljárást, de tudnunk kell, hogy nem minden szexuális erőszak esetén lehet vagy érdemes eljárást indítani. Minden más érdeknél és szempontnál (így pl. az ismétlésre hajlamos elkövető lefűléseknél is) előbbre való cél, hogy az áldozat el tudja kerülni az újabb erőszak-eseményeket.

Helyzetfelmérés

- » Kivel tud az áldozat beszélni helyzetéről, kiben tud megbízni (barátok, rokonok, munkatársak, tanárok az iskolában, stb.)?
- » Az áldozatnak legyen megbízható ismerősnél vagy helyen elhelyezve egy összekészített táskája vészhelyzet esetére a saját és gyermeke(i) legnélkülözhetetlenebb holmijával, kiemelten ügyelve az összes fontos dokumentumra és iratra.
- » Ha vannak fegyverek a lakásban, meg kell találni a módját azok eltávolításának.
- » Közösén átgondolandó, hogy vészhelyzet esetén mit lehet tenni az áldozat legnagyobb biztonsága érdekében? Kit tud felhívni az áldozat, mit tud tenni a segítő vészhelyzet esetén?
- » Bátorítsuk, hogy hívja ki a rendőrséget, ha az erőszak ismét elkezdődik. Hogyan tudja felhívni a rendőrséget? Van mobiltelefonja?
- » Ki tud-e alakítani egy egyezményes jelet a gyerekekkel vagy a szomszédokkal, ha ki kell hívni a rendőrséget, de ő nincs abban a helyzetben, hogy ezt megtegye? Tudják-e a gyerekek, hogy hogyan kell értesíteni a rendőrséget, mentőket?
- » Ha azonnal el kell hagynia a házat, hova tud menni? Segítsünk végiggondolni a szoba jövő lehetőségeket, írjuk össze vele a címeket, telefonszámokat, és emlékeztessük, hogy a listát olyan helyen tartsa, ahol a bántalmazó nem találhat rá.
- » Ha menekülnie kell, mik a lehetséges menekülési útvonalak?
- » Emlékeztessük rá, hogy erőszak esetén feltehetőleg ő tudja eldönteni, hogy mivel tudja leginkább megvédeni magát (és, ha vannak, a gyermekeit): éppúgy előfordulhat, hogy a legjobb, ha megpróbál elmenekülni, mint az, hogy az a hasznosabb, ha megpróbálja megbékíteni az elkövetőt. Elvileg bármit megtehet, amivel megvédheti magát és a gyermekeket. Fontos azonban, hogy az áldozat tisztában legyen a jogalkalmazói trendekkel: az áldozatokat a segítségkérései során nem védő jogintézmények is szeretnek példát statuálni a magát és gyermekeit erőszak elkövetése útján megvédő áldozaton. A jogrendszer az önvédelmet gyakran nem ismeri el ilyen esetekben, hanem önbíráskodásnak, vagy egyenesen előre kitervelt bűncselekménynek értékeli.
- » Emlékeztessük, hogy ha bajba került, fontos, hogy mihamarabb felvegye a kapcsolatot valamely a bántalmazottakat segítő szervezettel vagy személyes segítőjével.
- » Tudja-e a megfelelő segélyvonalaknak a telefonszámát?⁴³ Tanácsoljuk neki, hogy írja fel a számot, és tartsa olyan helyen, hogy a bántalmazó partner ne találhassa meg.

⁴² Lásd például: <http://www.nane.hu/kiadvanyok/szoroanyagok.html>

⁴³ A KERET segélyvonalának telefonszáma: 06-40-630-006 (Kék szám). A NANE Egyesület segélyvonalának száma 06-80-505-101 (18:00-22:00 között), az OKIT száma 06-80-20-55-20 (24 óras)

Ha elmenekült:

- » Mit tud ő, és mit tudnak mások tenni, hogy megakadályozzák, hogy az elkövető megtalálja őt/őket?
- » Ki az, akiben megbízik, aki támogatni és védelmezni fogja?
- » Hogyan tud biztonságosan utazni a munkába vagy haza, vagy az iskolához/óvodához, amikor a gyerekekért megy?
- » Milyen közösségi/hivatalos források segíthetnek neki abban, hogy biztonságban érezze magát?
- » Milyen láthatási és felügyeleti intézkedések szükségesek ahhoz, hogy ő és gyermekei biztonságban legyenek?
- » Kérhet-e, kaphat-e távortartási határozatot, megakadályozandó, hogy az elkövető megközelítse, vagy kapcsolatba kerüljön vele?

Vitassuk meg vele a következők szükségességét:

1. Biztonságos körülmények megteremtése, például biztonsági zárok felszerelése az ajtókra, ablakokra, megfelelő biztonsági rendszer kiépítése a lakásban/házban (ablakrácsok, zárok, jobb világítás, tűzjelző, stb. beszerelése);
2. Kiépíteni egy szociális hálót, amelynek tagjai támogathatják az áldozatot, például találni egy nőket segítő segítségnyújtó szervezetet, megkérni a családot, barátokat, kollégákat, hogy segítsenek neki;
3. Ha lehet, büntetőeljárás indítása vagy távortartási határozatra irányuló kérelem előterjesztése;
4. Az Áldozatvédelmi Szolgálathoz való fordulás feltételei, lehetősége esetleges újabb támadás esetén.

A biztonsági táská

Tanácsoljuk a kliensnek, hogy a következők legyenek a biztonsági táskában, arra az esetre, ha a neki (és, ha vannak, a gyermekeinek) menekülnie (vagy menekülniük) kell:

- » útlevelek, születési anyakönyvi kivonatok;
- » házassági anyakönyvi kivonat;
- » TAJ-kártyák;
- » menekültek, menedékesek esetében bevándorlási dokumentumok;
- » jogosítvány, a gépjármű papírjai;
- » válási papírok, egyéb hivatalos dokumentumok, és fontos szerződések (különösen, ha vagyoni jogi kérdéseket érinthetnek, így pl. lakásvásárlással, bankszámlával, eltartással, ajándékozással, közüzemi szolgáltatásokkal stb. kapcsolatos szerződések);
- » a család, barátok, vagy szociális szervezetek, és nőszervezetek telefonszámai és címei;
- » ruhák és fontos használati tárgyak a nő és gyermekei számára;
- » kulcsok (lakás, kocsi, stb.);
- » a gyerekek egyes játékaik, tankönyveik, stb.;
- » fontos fényképek;
- » látványok.

III. melléklet: A szexuális erőszak dokumentálása⁴⁴

Láttelelet⁴⁵

Formanyomtatvány fizikai erőszak esetére (minta)

Alulírott dr., a kórház/rendelőintézet dolgozója igazolom, hogy (név), Születési helye:....., Születési ideje:, Állampolgársága: Lakóhelye:-n órákor a kórházban/rendelőintézetben vizsgálatra jelent meg.

A beteg elmondta, hogy az alábbi cselekmény áldozatává vált/az alábbi esemény történt vele:

.....

Az esemény időpontja, helye és időtartama a beteg elmondása szerint:

.....

A beteg elmondása szerint sérüléseit okozta.

A beteg elmondása szerint az alábbi panaszoktól szenved:

.....

Az orvos megállapításai:

Fizikai vizsgálat:

.....

Pszichés állapot:

.....

A sérülések összeegyeztethetők/nem egyeztethetők össze a beteg által elmondott eseményekkel. A sérülések más módon is létrejöhetnek/valószínűleg nem jöhetnek létre.

Az alábbi kiegészítő vizsgálatokat írom elő:.....

.....

A dokumentumot a beteg kérésére állítottam ki, és neki átadtam / a megkereső hatóság kérésére állítottam ki, és megküldtem.

A láttelethez az alábbi mellékleteket csatolom:

Fényképes dokumentáció:db fénykép, készült: (év/hó/nap)

Testtérkép: db (készült a jelen vizsgálattal egyidejűleg, kmf.)

Pecset, aláírás

⁴⁴ NANE–Patent: Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre (<http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mu-fulltext.pdf>), 164. oldal. (Az itt javasolt változat a nyomtatvány szövegét megállapító rendelet 2008-as hatályon kívül helyezése miatt átvehető, illetve kiegészíthető az intézmény által fontosnak tartott további kérdésekkel. A mintát az áldozatokkal való foglalkozás gyakorlati tapasztalatai alapján alakították ki, és hasonló nyomtatványokat használnak Európa és Amerika számos államában.)

⁴⁵ http://www.depot.hu/office/images/add_img/patria/a3510-274.pdf

Fényképes dokumentáció

A fényképes dokumentáció egyelőre sajnos csak ritkán szokta részét képezni a dokumentációnak. Ezért az alábbi ismertető a jobb gyakorlat kialakítását szolgálja:

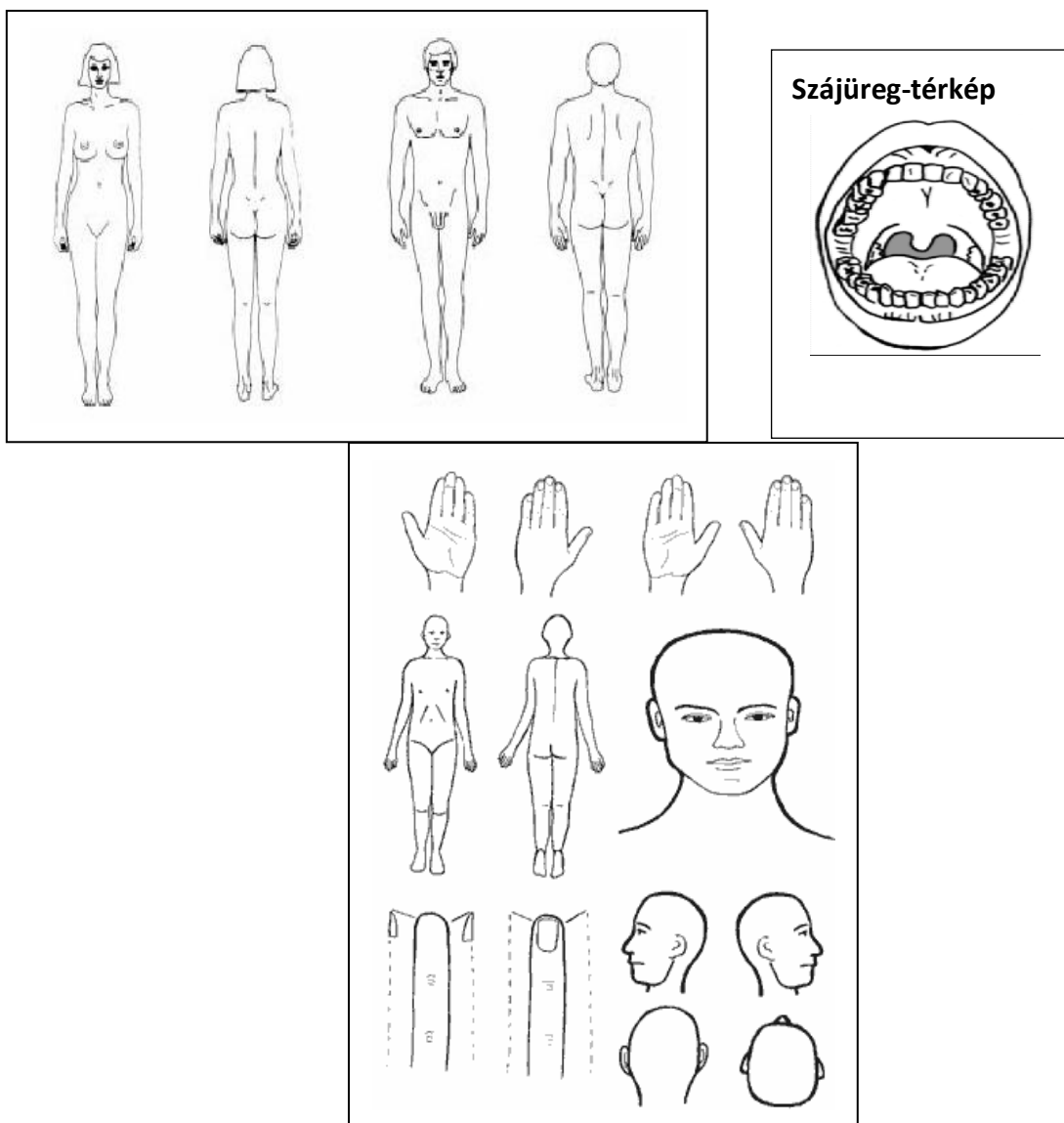
- » kérje a beteg írásos hozzájárulását a fényképek készítéséhez (ehhez használhatja például az alábbi formanyomtatványt), és magyarázza el, hogy a képek fontos bizonyítékként szolgálhatnak;
- » emlékeztesse, hogy a képek felhasználásáról később ő maga fog dönteni;
- » amennyiben a képek elkészítése után visszavonja a hozzájárulását, az elkészült képeket neki oda kell adni, az eredetiket pedig törölni kell bármely adathordozóról;
- » a fényképeket a vizsgálat megkezdése előtt kell elkészíteni;
- » színes képeket kell készíteni, amelyeket lehetőleg azonnal a dokumentációhoz kell csatolni;
- » amennyiben a sérült maga hoz képeket, akkor azokat kell a dokumentációhoz csatolni, ha nyilvánvaló, hogy a képek róla készültek;
- » a test nagyobb területét, és a sérült testrészeket is le kell fényképezni a sérülések helyének és kiterjedésének beazonosíthatósága érdekében;
- » a sérülések mellé helyezett tárgy segíti a sérülés kiterjedésének bemutatását;
- » az arc sérüléseiről is készüljön kép;
- » a fontosabb, súlyosabb sérülésekről legalább két kép készüljön;
- » a képeken tüntesse fel a kép készítésének dátumát, a beteg nevét, a sérülés helyét, a kép készítőjének nevét, és a tanúk nevét – mindezt a kép elkészülte után a lehető leghamarabb el kell végezni;
- » helyezze a képeket biztonságos helyre, és biztosítsa, hogy illetéktelenek nem férhetnek hozzá.

Írásos hozzájárulás az egészségügyi dokumentációhoz csatolandó fényképek készítéséhez (formanyomtatvány-minta)

Alulírott	
engedélyezem, hogy sérüléseimről (fénykép készítőjének neve), a (kórház/rendelőintézet neve) dolgozója/orvosa, a nekem nyújtott egészségügyi ellátás keretében fényképeket készítsen.	
Hozzájárulok, hogy az elkészült képek negatívjait, illetve másolati példányát a hozzáférést minden illetéktelen számára korlátozó biztonsági előírások betartása mellett zárt borítékban az intézmény, mint bizonyítékot megőrizze. Ezeket a képeket rajtam kívül kizárólag az eljárásra illetékes hatóságok használhatják fel, és kizárólag a jelen felhatalmazás aláírójának további engedélyével.	
A fényképek bármely további felhasználását (akár oktatási célokra, akár bármely más célra) a jelen engedély aláírója megtiltja.	
..... Dátum: (A páciens aláírása)
 (A páciens címe)
Tanú: (aláírás)	Tanú: (aláírás)
..... (NÉV) (NÉV)
..... (cím) (cím)

Testtérképek

A testtérképek szintén a pontos dokumentációt szolgálják. Segítségükkel a sérülések helye és típusa pontosan jelölhető, valamint keletkezésük eltérő ideje is jelezhető. A sérülések dokumentálásakor fel kell tüntetni minden sérülést, és lehetőleg meg kell adni, milyen jellegűek (pl. harapás, szorítás, égetés, stb.). Különös figyelmet kell fordítani a fojtogatás nyomaira. Ezt a sérülésfajta annak ellenére ritkán tünteti fel az egészségügyi munkatárs, hogy a családon belüli erőszak során rendkívül gyakori, és potenciálisan minden esetben halálos, illetve további súlyos károsodásokat okozhat (PTSD, gége-, légcső-, nyelöcső-károsodások, stb.). Nem szabad megfeledkezni a haj által takart fejsérülésekről, valamint az intim testrészekon okozott sérülésekről sem. (Ez utóbbiak a bántalmazásnak gyakran éppen azért célpontjai, mert a bántalmazó számít rá, az áldozat szeméreméretéből nem számol be az e testrészeit ért erőszakról, és azok mindig ruhával takartak.) A bántalmazás rendkívül gyakran károsítja a fogak, fület, dobhártyát, gerincet, és a melleket. Az Egészségügyi Világszervezet felmérése szerint a nők elleni párkapcsolati erőszak a nők körében világszerte a vezető halálozási ok a gyilkosságok és a bántalmazás által elszenvedett sérülések okozta testi és lelki megbetegedések miatt (pl. daganatos megbetegedések a rendszeres ütlegelések következtében, öngyilkosság a bántalmazás okozta lelki betegségek, illetve a menekülés lehetetlensége miatt stb.). A rokkanttá válásnak is gyakran bántalmazás az oka (pl. a gerincsérülések jellemzően vezetnek ide). Mindezek miatt az egészségügyi intézmény felelőssége rendkívül nagy a pontos és részletes dokumentálásban, melynek nagy szerepe van a további sérülések, megbetegedések megelőzésében, és abban, hogy az áldozat mielőbb biztonságba kerülhessen.

IV. melléklet:

Az intézményközi-szakmaközi együttműködési megállapodás lehetséges tartalmi elemei

A különböző intézmények, szervezetek és szakemberek közötti információ-megosztást és együttműködést segítheti országos, regionális, illetve helyi együttműködési megállapodások kötése. Ennek lehetséges struktúrájára, tartalmára találhatók az alábbiakban javaslatok.

- » Az együttműködés céljának rögzítése: a szakszerű, hatékony és összehangolt szakmai fellépés biztosítása, azonos alapelvek alapján
- » Az együttműködés hatálya, a szexuális erőszak fogalmának meghatározása
- » Az együttműködő szervek, szervezetek felsorolása. Célszerű itt az alábbi szervek, szakmák bevonása:
 - *egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos*
 - *személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a családsegítő központ, gyermekjóléti szolgálat, gyermekjóléti központ, gyermekek vagy családok átmeneti otthona*
 - *közoktatási intézmények, így különösen a nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó gyámhatóság*
 - *rendőrség*
 - *ügyészség*
 - *bíróság*
 - *pártfogó felügyelői szolgálat*
 - *áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek*
 - *menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása*
 - *társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok*
- » Az adott szervekre, szakmákra vonatkozó jogszabályok és szakmai szabályok figyelembe vétele az együttműködési megállapodás betartása során
- » A Módszertani Ajánlások figyelembe vétele és alkalmazása a szakmai munka során, az Ajánlások tartalmának megismertetése az adott szerveknél, szakmákban dolgozó szakemberekkel
- » Az együttműködés formájának, fórumának meghatározása, e célból esetlegesen munkacsoportok létrehozása, rendszeres megbeszélések, szakmai konzultációk szervezése. Annak rögzítése, hogy az együttműködés és konzultáció kiterjedhet általános szakmai kérdésekre és az egyedi ügyek vitelére is, utóbbi esetben az adatvédelmi szabályok betartásával. Rögzíthető, hogy a résztvevő szervek az egyedi ügyekben felmerülő szakmai kérdésekben lehetőleg előzetesen konzultálnak egymással, illetve utólagosan tájékoztatást nyújtanak a megtett intézkedésről. Az együttműködés koordinációjáért felelős szerv meghatározása, az együttműködési fórum működésének (a fórum fő feladatai, ülésezés gyakorisága stb.) meghatározása
- » Az adatvédelmi szabályok betartása mellett az információ-megosztás, kölcsönös tájékoztatás, adattovábbítás szabályozása. Utalás a gyermekvédelmi és a távollattásra vonatkozó jogszabályok által már biztosított jelzési, visszajelzési és együttműködési kötelezettségre.
- » Az érintett szervek arra való törekvése, hogy a szexuális erőszak áldozataival, az ilyen típusú ügyekkel speciálisan képzett szakemberek foglalkoznak
- » Az érintett szervek törekvése rendszeres, lehetőleg szakmaközi képzések szervezésére
- » Az együttműködési megállapodás időleges felülvizsgálata, az együttműködés rendszeres értékelése, az értékelés módjának, formáinak kidolgozása. Az értékelés során mind az együttműködésben résztvevő szervek munkájára, mind az együttműködésre vonatkozó jogszabályi, intézményes és gyakorlati akadályok rögzítése, ennek érdekében a szükséges lépések kezdeményezése.

V. melléklet: Fogalommagyarázat

biztonsági terv	Lásd II. melléklet
gyerekek elleni szexuális visszaélés	Gyerekek elleni szexuális visszaélésnek nevezzük, amikor egy felnőtt arra használja hatalmát és befolyását, hogy egy gyermeket szexuális tevékenységekben való részvételre vegyen rá. A szexuális erőszak a nemi szervek mutogatásától, a simogatáson át a teljes hüvelyi vagy anális behatolásig terjedhet. Az elkövető gyakran fenyegetéssel, zsarolással és erőszakkal éri el célját, ám nem ritka az sem, hogy csábító vagy megvesztegetően kedves. A szexuális visszaélés történhet egyetlen alkalommal, ám gyakoribb, hogy akár éveken át rendszeresen ismétlődik. A gyerekek elleni szexuális erőszak felismerését és felszámolását igen sok tévhit akadályozza ⁴⁶ .
incesztus	A gyermekek elleni szexuális visszaélés egy speciális esete az incestus, vagyis az olyan szexuális erőszak, amikor az elkövető egy jóval idősebb családtag ⁴⁷ .
másodlagos viktimizáció	Az a sérelem, melyet az áldozat nem a bűncselekmény közvetlen következményeként, hanem a különböző intézményeknek és magánszemélyeknek a cselekményre adott reakciója során szenved el. Az intézményes másodlagos viktimizáció leginkább a büntetőeljárás során fordul elő. ⁴⁸
megrontás	<i>„aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel közösül, valamint az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki a tizennegyedik életévét meg nem haladott személlyel fajtalankodik; az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki a tizennegyedik életévét be nem töltött személyt arra törekszik rábírní, hogy vele közösüljön vagy fajtalankodjék”⁴⁹</i>
PTSD – poszt-traumás stressz-zavar	A PTSD (poszttraumás stressz-zavar) azon testi és lelki tünetek összessége, amelyek a nem mindennapi, súlyosan fenyegető, traumatikus eseményt, vagy ezek sorozatát átélő embereknél jelentkezhetnek. (...) A „nem mindennapi” kitétel nem azt jelenti, hogy ilyesmi ritkán történik, hanem arra utal, hogy a szóban forgó események meghaladják az ember mindennapi alkalmazkodóképességét. A PTSD ennél fogva egy abnormalis helyzetre adott természetes és normális reakció. (...) A traumatikus esemény olyan váratlan, sokkoló és kontrollálhatatlan történés, amely súlyos sérüléssel, életének elvesztésével fenyegeti az áldozatot, vagy egy hozzá közel álló személyt. Az áldozat tehetetlennek érzi magát és retteg, illetve – amennyiben gyerekről van szó – nyugtalanságot és zavarodottságot él át. Minden esetben veszélyeztetve érzi saját, vagy egy másik ember életét, biztonságát és testi épségét. Az áldozat önmagáról, és az őt körülvevő világról alkotott képe összeomlik. ⁵⁰
PTSD komplex formája⁵¹	1. A páciens élettörténetének valamely pontján hosszantartó – néhány hónaptól akár több évig terjedő – totalitárius jellegű hatalomnak való alávetettség: A példák

⁴⁶ http://nane.hu/kiadvanyok/szorolapok/gyerekek_sz_visszaeles_color.pdf

⁴⁷ U.o.

⁴⁸ UN Handbook on Justice for Victims on the use and application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 1999. p. 9. <http://www.uncjin.org/Standards/9857854.pdf>

⁴⁹ (Btk. 202. §)

⁵⁰ NaNE Egyesület, “Back up the Children – Állj Mellette!” kézikönyv, http://www.nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/hatteranyag_alljmellette.pdf

⁵¹ Lásd: Judith Lewis Hermann: *Trauma és gyógyulás. Háttér – Kávé – NANE*, Budapest, 2003.

közé tartoznak a túszok, a hadifoglyok, a koncentrációs táborok valamint egyes szélsőséges vallási szekták túlélői; továbbá a totalitárius szexuális vagy családi rendszerekben élők: a családon belüli erőszak, a gyerekkori fizikai és szexuális erőszak, valamint a szervezett szexuális kizsákmányolás túlélői.

2. Az érzelemszabályozás módosulásai:

- » perzisztens diszfória (állandósult érzelmi lehangoltság);
- » krónikus öngyilkossági készletések;
- » önbántalmazás;
- » robbanékony vagy rendkívül gátolt düh (váltakozhatnak);
- » kényszeres vagy rendkívül gátolt szexualitás (váltakozhatnak).

3. A tudat módosulásai:

- » a traumatikus eseményekre vonatkozó amnézia (emlékezetvesztés) vagy hiperamnézia (felfokozott emlékezés)

4. Az önészlelés módosulásai:

- » tehetetlenségérzés vagy a kezdeményezőképeség lebénulása;
- » szégyenérzés, büntudat vagy önvád;
- » tisztátalanság vagy megbélyegzettség érzése;
- » másoktól való különbözőség érzése (különlegesség érzése, teljes egyedüllét érzése, kételkedés bárki megértésében, nem emberi identitás érzése).

5. Az elkövető észlelésének módosulásai:

- » az elkövetőhöz való viszonyon való folyamatos tépelődés (így pl. a bosszúval való folyamatos foglalkozás);
- » az elkövetőnek irreálisan tulajdonított hatalom (*vigyázat! Az áldozat reálisabban érzékelheti a valós hatalmat, mint a szakember*);
- » az elkövető idealizálása vagy az iránta érzett paradox hála;
- » az elkövetővel való kapcsolat „különlegességének” vagy „természetfölöttiségének” érzése;
- » az elkövető hiedelemrendszerének vagy érvelésének elfogadása.

6. Az emberi kapcsolatok módosulásai:

- » elszigetelődés és visszahúzódás;
- » az intím kapcsolatok megszakadása;
- » ismételt megmentőkeresés (az elszigetelődéssel és a visszahúzódással váltakozhat);
- » állandósult bizalmatlanság;
- » az önvédelem ismételt elmulasztása.

7. A jelentésrendszerek módosulásai:

- » az élethez lelkiert nyújtó hit elvesztése;
- » reménytelenség és kétségbeesés érzése.

„randidrog”

A randidrogok alkalmazása szinte mindig azonos forgatókönyv szerint történik. A különféle kábító hatású szereket, például valamilyen tritaminszármazékot, GHB-t vagy a GINA nevű vegyületet belekeverik a nő italába. A folyékony ecstasyként ismert GINA például nemcsak alkoholban, hanem kávéban, gyümölcslemben vagy bármilyen más italban is észrevétlen, ugyanis színtelen, szagtalan és teljesen íztelen.

„Ezek pszichoaktív anyagok, amelyekkel nem egyszerűen elkábítják a nőt, hanem egyfajta passzív euforikus állapotot idéznek elő – magyarázta Zacher Gábor. – Ezt tulajdonképpen úgy kell elképzelni, mint ahogy egy robot viselkedik. A bedrogozott személy magánál van, és rávehető bizonyos dolgokra, irányítható. Képes felállni, menni, ha megfogják a kezét, akkor még a kocsihoz is ki lehet vezetni. Ez a külső szemlélő számára megtévesztő, mert nem tűnik kikényszerítettnek, pedig valójában a manipulált ital hatására teljesen védekezésképtelen. Az akaratán kívül történő szex közben így nincs is szükség fizikai erőszakra, hiszen nem fog védekezni...”⁵²

⁵² Randidrogok: Hiába akarsz sikítani. *Magyar Narancs*, 2007. 24.

reproduktív jogok korlátozása	<ul style="list-style-type: none"> » terhességre kényszerítés » terhesség megtartására való kényszerítés » a fogamzásgátlás kényszerítése vagy tiltása » abortuszra kényszerítés
rituális erőszak	<p>Olyan erőszakfajtákat sorolunk ide, amelyeket valamely intézményhez, valláshoz vagy szokásrendszerhez való idomulás céljából, betörésként alkalmaznak. Itt lehet számításba venni a női nemi szerv megcsonkítását (FGM – 'femal genital mutilation'), de a durvább gólya-beavatásokat is. Ugyancsak rituális erőszak keretében török be nemegyszer a prostitúcióba a „kezdő” prostituáltakat a prostituáltak.</p>
szexuális kizsákmányolás	<p>Az ENSZ Főtitkár által jegyzett dokumentum szerint szexuális kizsákmányolásnak számít bármely szexuális célzattal elkövetett, kiszolgáltatott helyzettel, különböző hatalmi vagy bizalmi viszonytal való visszaélés vagy ennek kísérlete, ideértve egyebek mellett a mások szexuális kizsákmányolásából származó anyagi, társadalmi vagy politikai haszonszerést.⁵³ A szexipar legkülönbözőbb területein – prostitúció, emberkereskedelem, pornográfia – pénzért vagy más javakért, előnyökért „forgalmazott” személyek szexuális kizsákmányolás áldozatai.</p>
szexuális zaklatás	<p>A szexuális zaklatás a nemi alapú diszkrimináció egyik fajtája, amely magába foglalja az olyan szexuálisan meghatározott nemkívánatos viselkedést, mint pl. a testi kontaktus és közeledés, a szexuális színezetű megjegyzések, pornográf képek mutatása, szexuális jellegű követelések akár szóban, akár tettekkel. A szexuális zaklatás megalázó, károsan hat az áldozat egészségügyi és lelki állapotára, a biztonságérzet megrendüléséhez vezethet. A szexuális zaklatás diszkriminatív, hiszen az áldozat okkal feltételezheti, hogy ha visszautasítja, akkor hátrányos helyzetbe kerül foglalkoztatása, felvétele, vagy előmenetele szempontjából, illetve, hogy emiatt ellenséges munkahelyi, iskolai, közösségi vagy családi (!) légkör alakul ki körülötte. A szexuális zaklatás meghatározását a Nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának eltörléséről szóló ENSZ egyezmény (CEDAW Egyezmény 1979) alapján létrehozott ENSZ Bizottság (CEDAW Bizottság) alkotta meg 1992-ben. E szerint a szexuális zaklatás a nők elleni erőszak egyik fajtája, mely nemi alapon diszkriminatív, így sérti a nők és férfiak között egyenlőséget. Fontos eleme, hogy különböző magatartásokkal (nem csupán szexuális szolgáltatások követelésével) is elkövethető.⁵⁴</p>
szociális munkás team	<p>Szociális szolgáltatások nyújtásának olyan rendszere, amelyben hivatásos szociális munkások, egyéb szociális munkatársak, eseti segítők, önkéntesek esetleg paraprofessionális segítők és különböző ad hoc specialisták dolgoznak integrált és koordinált módon, hogy egy meghatározott célt vagy szolgáltatási színvonalat érjenek el. A team tagjai előre megbeszélik mindazokat a tevékenységeket, amelyek a hatékony célélérés érdekében végrehajthatóak, és ezután a szociális munkás team vezetője különböző feladatokat oszt ki, amelyek e kimenetel irányába mutatnak. A szociális munkások interdiszciplináris teamekben is részt vesznek olyan területeken, mint a mentálhigiéné, az egészségügyi ellátás, a gyermekvédelem, az idősgondozás stb.⁵⁵</p>

⁵³ Secretary-General's Bulletin: Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse. United Nations Secretariat, 2003, Section 1. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/550/40/PDF/N0355040.pdf?OpenElement>

⁵⁴ Bővebben: http://www.nane.hu/eroszak/vaw/szexualis_zaklatas.html

⁵⁵ Lásd: *A szociális munka szótára*, szerk.: Gosztónyi Géza és Pik Katalin.

VI. melléklet:

Interneten elérhető források

Hasznos linkek:

KERET Koalíció: <http://www.keretkoalicio.blogspot.com/>

NANE Egyesület: <http://nane.hu/>

Patent Egyesület: <http://www.patent.org.hu/>

MONA Alapítvány: www.mona-alapitvany.hu

Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség (Női Érdek): www.noierdek.hu

Amnesty International Magyarország: <http://amnesty.hu/>

Nők joga: <http://nokjoga.hu>

Trauma-oldal: <http://join-the-net.eu/website/index.php?id=460>

Kiadványok:

Patent Egyesület:

A mediációról

<http://www.patent.org.hu/lep%20hfaza.pdf>

NANE Egyesület:

A gyerekek elleni visszaélésekről

http://nane.hu/kiadvanyok/szorolapok/gyerekek_sz_visszaeles_color.pdf

NANE Egyesület – Patent Egyesület:

Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre

<http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mu-fulltext.pdf>

A Szociális Munka Etikai Kódexe

<http://szocmunkas.hu/etika.html>

Pszichológusok szakmai etikai kódexe

http://www.erg.bme.hu/szakkepzes/etika/MPT_SZEK2004.pdf

